

FIDE JURIDICA

RECTOR MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPIS AC DOMINI
DOMINO

FRIEDERICO WILHELMO

ELECTORATU BRANDBURGICO

328 RAE 21 D 10

DR. CHRISTIAN THOMASII

CONSILII ELECTORIS BRANDENBURGICI

ET PROF. PUBL.

PUBLICE ERUDITIONIS DISPOSITIONI SUBMITTET

MATTHEUS LUPINUS MENINGENSIS

AD DIEM 11. DECEMB. MDCXCIX

H. L. O. C.

AD DIEM 11. DECEMB. MDCXCIX

HABE MAGD. BURGIC.

LITERIS CHRISTOPHORI BALTHERII VIDI

Recus. 1734

B. C. D.

Dissertatio de Fide Juridica

CAP. I.

De

FIDE IN GENERE.

§. I.

Inter varias causas, cur per tot secula tantæ & tam graves controversiæ de fide, plerumque modo turbulentissimo agitatæ fuerint, & adhuc animis, ira, invidia, & vindicta repletis agitentur, etiam illa ex præcipuis esse videtur, quod fidei vox plurimis significatibus obnoxia ab illis, qui de fide quid literis prodiderunt, non satis

Materiæ difficultas & Fidei ambiguitas.

accurate ab æquivocatione fuerit liberata, sed plerique vel rem illotis quod ajunt, manibus aggressi de varietate significationum istarum plane non fuerint solliciti, vel superfuntorie saltem & notatis generaliter aliquot vocis acceptionibus parum ad rem ipsam momenti afferentibus, tractaverint, potissimum vero fidem quæ cordis opus est, cum fide speculationum aut fidem Historicam, cum fide Juridica miscuerint, & cum harum singulæ diversas regulas observent, istas inter se satis aperte confuderint, atque sic rem in se satis obscuram, explanationibus suis ac disputationibus obscuriorem reddide-

rint. Neque Jure Consultos hic excipio, utpote qui modo memoratas fidei differentias nec ipsi quoties de fide Juridica, aut Historica quid scribendum fuit, observarunt. Quare nobis ante omnia tentandum erit, ut istos scopulos pro viribus evitemus, & quamvis operam daturi simus, ut distinctissime hic procedamus, veniam tamen facile speramus ab æquis Historicis, si in hac materia difficili, nemine, quod sciamus, præeunte forte erraverimus.

§. 2.

Fides proprie de homine dicitur, & ejus anima.

Id inter omnes facile constare arbitramur, fidem, etsi improprie (ut omnes fere affectiones animæ humanæ) etiam de bestiis prædicetur, ut quando rerum naturalium scriptores multa de fide canum commemorare solent; proprie tamen de solo homine dici, & quamvis fides de toto homine prædicetur qui & ipse fidelis inde, item homo bonæ ac malæ fidei &c. dicitur, nullum tamen restat dubium, quod fides non afficiat hominis corpus aut ejus membra sed quod denotet affectionem animi humani immaterialis & invisibilis.

§. 3.

Ergo non proprie de Deo.

Scimus equidem, quod Fides etiam inter prædicata DEI reperiatur, cujus fidelitatem & sacræ literæ inculcant, & de qua neque sana Philosophia dubitare permittit. Sed nihil mutamus. Etenim jam alibi ostendit Dominus Præses, nihil quod de creaturis proprie prædicatur, de Deo simili modo prædicari, cum repugnet enti infinito, ut in quacunque propositione de eo quid affirmetur, quod definiri possit, adeoque finitum sit. Unde sicuti constat, prædicata Deo tributa, quæ a corpore etiam humano sunt desumpta, αὐτῷ θεῷ προπαδῶς h. e. improprie de Deo dici, ita & pariratione prædicata omnia animæ humanæ ad Deum applicata non proprie h. e. non univoce & eodem sensu, uti de homine dicuntur, & qui definiri possit (ita enim in Logicis univoca seu propria prædicata, quatenus impropriis & æquivocis opponuntur, describi solent) sed αὐτῷ θεῷ προπαδῶς prædicantur.

§. 4.

§. 4.

Observavimus tamen hac Doctrina non nullos offendi. *Responderur*
 Quibus uti facile indulgemus ut ingenio suo vel pro lubitu, vel *objectioni,*
 pro conscientia utantur, modo similem licentiam nobis relin- *pias animas*
 quant, ita mallemus non nemini istud non excidisse, quasi piæ *hanc doctri-*
 animæ doctrinam nostram horreant. Optassemus ut piæ ejus- *nam horre-*
 modi animæ vel ex recta ratione vel ex sacris literis quicquam *re.*
 quo sententia nostra oppugnari possit, attulissent, neque in
 nudis contradictionis terminis mansissent. Jam cum istud
 quidem factum non sit, vix aliud possumus regerere, quam quod
 in seculo vivamus, ubi pietas partim aperte exulat & oppugna-
 tur, partim magno studio & affectione excolitur ac ostenditur,
 rarissime vero deprehenditur, quia rarissimi sunt illi, qui & ca-
 sti sunt, & humiles, & mansueti & misericordes, & benifici &c.
 Uti vero fatemur, etiam imbecillum in fide a fratribus esse ca-
 tionem habendam ne scandalum illis detur etiam in rebus alias
 indifferentibus; putamus tamen doctrinam istam de infinita
 Dei eminentia nullum prædicatum proprie sic dictum, quo
 essentiam ejus circumscribere aut concipere valeamus, admit-
 tente, cum maxima erga divinum numen veneratione & hu-
 mili agnitione imbecillitatis humanæ sic egregie convenire ut
 istæ animæ, qui horrorem ex hac doctrina sentiunt, causam
 habeant, scrutandi intima cordis proprii, ac videndi, an non
 se ipsos in persuasionem pietatis decipiant, & an non potius ad il-
 las animas pertineant, de quibus loqui solent Domini Theolo-
 gi in communi definitione scandali accepti.

§. 5.

Cæterum cum anima hominis inter alias functiones, *Fides sumi-*
 quas per totum hominis corpus exerit, duabus & præ reliquis *tur pro affe-*
 eminentibus gaudeat, intellectu & voluntate, quarum illa in *ctione vel in-*
 cerebro, hæc in corde humano operationes suas excercet & alias *tellectus vel*
 utraque harum diversis plane affectionibus prædita sit, ex qui- *voluntatis.*
 bus diversæ etiam regulæ & axiomata formari solent; fides vero
 & pro affectione intellectus & pro affectione cordis sumatur;

opera danda est, ut ista duplex fides probe inter se secernatur; cum ab accurata distinctione intellectus & voluntatis magna pars veræ sapientiæ dependeat, & vel egregius alias Cartesius dum voluntatem in cerebro ponit, & affirmationes ac negationes, omnium aliorum consensu attributa intellectus cogitantis, in principiis Philosophiæ suæ ad actiones voluntatis refert, exemplo suo docere potest, quam periculosum sit ei, qui naturas rerum inquirere satagit, multo magis autem ille, qui omnia naturæ phænomena & totius universi structuram demonstrare ex principiis suis promittit, si in notitia sui ipsius, & eorum quæ omnes homines tam profunde & intime sentiunt, tam notabiliter aberret & hallucinetur.

§. 6

Fides i.e. affectio voluntatis nihil aliud est quam fiducia.

Porro fides cordis nihil aliud est, quam fiducia, sive in hac fiducia hominem ad se ipsum & actiones proprias referas sive ad alios homines. Inde bona fide aliquid agere fidei re alicui, fidem habere. Et quia fiducia securitatem parit, hinc & sæpe apud Latinos bona fide agere ille dicitur, qui nimis confidenter, etsi cum summa negligentia aut impudentia enim tale quid agit, quod non laudem vel etiam plane reprehensionem merebatur, modo id sine astu & fallacia faciat, ac se injuste aut turpiter facere ignoret. Imo quamvis in istis locutionibus fidem dare, fidem servare, fidei vox in alio significato accipi videatur, pro dictorum scilicet conventorumque veritate & constantia, sic dicta secundum Ciceronem *1. off. c. 7.* quia *Fiat* quod dictum est, revera tamen & istæ locutiones ad fiduciam referri possunt, cum is qui fidem alteri dat hac datione intendat fiduciam in ipso excitare, ut sibi fidem habeat, & per istam voluntatis constantiam, quæ servatione pactorum declaratur, simul fiducia alterius cui quid promissimus, conservetur. Ciceronis autem derivatio, jam notantibus id Lexicographis (*vid. præprimis Excell. nostri Cellarii Fabrum hac voce,*) magis allusio Stoica est, quam vera etymologia.

§. 7

§. 7.

Cæterum quemadmodum in idiomate vernaculo *trauen und glauben* sæpe synonymice usurpantur ita & in lingua latina *fidere & credere* fere idem significant. Non pigebit tamen hinc inde observare ubi synonymia ista fallat. Ita credere alicui, sæpe denotat fiduciam ponere in aliquo, seu fide re alicui non tamen ista duo æque late patent. Cuicumque fido, credo, sed non omni cui credo fido. Similiter a voce *fidere* *fides* dicitur; idem *fidelitas & fidelis*. At substantivum quod *fidei* respondeat *ἀπὸ τῆς* credere non habemus. *Fidelitati & fideli* Grammaticæ quidem correspondent derivationes *credulitatis & credulorum*, sed moraliter magna inter ista est differentia, *fidelitas* ad virtutes pertinet, *credulitas* ad vitia seu *navos*. De reliquis differentiis videbimus suo loco.

Credere & Fidere an synonyma sint? Fidelitas. Credulitas.

§. 8.

Vivimus vero iis temporibus, ubi ad stabiliendam veram sapientiam sæpe ob sapientes hujus seculi inculcari debent prolixius res alias certissimæ. Notavimus, neminem forte dubitare, quin *fides cordis* sit *fiducia*, sed deprehendimus multos dubitare an omnis *fiducia* in corde sit, & an non etiam detur *fiducia* in intellectu. Putamus autem posterius esse falsum. Omnis *fiducia* est conjuncta cum certitudine. In intellectu vero nihil deprehendis, quam hæc tria: cogitationem certam, dubiam & probabilem. Cogitationes certas scimus, non credimus. Et quæ intellectu credimus, de iis intellectualiter certi non sumus. Porro omnis *fiducia* affectus est. Nullus autem affectus in cerebro est, uti nullus intellectus, quia a voluntate distinguitur, est in corde.

Fiducia tantum in corde est, non in cerebro.

§. 9.

Unde sponte se exerit, communiter, etiam ab iis, qui maxime eam inculcare debebant, neglecta distinctio certitudinis duplicis cordis videlicet & intellectus. Ubi *fiducia* est ibi certitudo cordis est, esset enim contradictio, si incertam fiduciam dicerem aut dubiam, (et si de dubia fide tanquam voce latius

Certitudo duplex, cordis, & intellectus.

parente res nobis non sit agnata,) Germanice ein zweiffelhafft und ungewiß Vertrauen. Sed quis vellet dicere, omni fiducia conjunctum esse certitudinem intellectus seu scientificam; v.g. si credimus firmiter, nos amari ab amaris personis, necessario ipsis fidimus, & certum fiduciam habemus, quod ab iis amemur: sed si velimus illum certitudinem vel nobis vel aliis hominibus rationibus necessario concludentibus, quales ad certitudinem intellectualem requirantur demonstrare, impossibile id fore. Unde necessario patet, multa dari, quæ intellectui nostro sunt dubia aut certe saltem verosimilia cordi tamen nostro certa. Hinc etiam dicere solemus, si de ejusmodi rebus amici nostri urgeant, rem demonstrari certis argumentis præprimis de rebus futuris; de quibus rarissime rationes scientificas proferre possimus; Videbitis, me verum dixisse; & sentietis, nam cor meum me non fallit, aut; Das Herz sagt mir es, es wird gewis geschehen. Contra sæpe accidit, ut, etiam si certitudo intellectus adsit, nulla tamen adsit certitudo cordis vel fiduciæ v.g. Illa certissima sunt, de quibus nullam dubitandi rationem habemus, quales sunt omnes sensationes vigilantium. At annon contingere potest, ut, dum videmus hominem, quem mortuum fuisse credideramus, & cum eo colloquimur, & nullam rationem intellectus dubitandi nobis suppeditat, tamen præ affectu non fidamus oculis & sensibus nostris? Annon contingere potest, ut etsi videamus, eum quem odimus, nos ex tetro carcere aut a morte liberare, tamen nullam in hoc ejus facto ponamus fiduciam.

§. 10.

(Thomas Unde, quod obiter dicam, miror, cur Scripturæ sacræ *minori gra-* interpretes communiter Thomam ut incredulum increpent, *du incredu-* reliquos vero discipulos sine nota dimittant, cum tamen re- *lus fuit,* liqui ex undecim majori incredulitate laboraverint. Statim *quam reliqui* credebant Thomas, quam primum Christum viderat & tetige- *ex undecim.)* rat, reliqui etiam post visum & tactum obstupescebant & nondum credebant, donec Christus coram ipsis cibum caperet

§. 11

§. II.

Est vero certitudo cordis assensus firmus animæ nostræ *Certitudo*
in corde, ortus ex affectu amoris erga rem amatam. Et cer- *Logica &*
titudo intellectus est assensio firma animæ nostræ in cerebro *moralis.*
orta ex sensationibus evidentibus, aut rationibus inde deductis
adversus quas nullas dubitandi rationes proferre possumus.
Certitudinem intellectus informat vel informare debet Logica
genuina, certitudinem cordis sapientia moralis, unde & in po-
sterum illam certitudinem Logicam dicemus, hanc moralem
Novimus equidem terminos hos duplicis hujus certitudinis
eruditis non esse infrequentes, non tamen observavimus, fon-
tes hujus duplicitatis ab aliis esse notatos. Et in hoc sensu
etiam possumus admittere suo modo doctrinam Cartesii, qua
voluit, axioma suum de clara & distincta cognitione atq;
norma scientiæ, non adhibendum esse in rebus agendis. Mul-
ta enim in vita humana cum certa fiducia agere debemus
quotidie, de quibus certitudinem intellectus non habemus.
Nam ipsam speculationem Philosophiæ moralis quæ in intel-
lectu est, si non certioribus, saltem æque certis principiis
niti debere, ac scientias mathematicas, contra Divum Ari-
stotelem & Scholasticos non solum ostenderunt hætenus
multi non Cartesiani, sed & ipsi Cartesii affectu ex ejus prin-
cipiis ejusmodi demonstrationes tentarunt.

§. 12.

Omnis fiducia intuitu fidentis, effectus amoris est. A. *Fiducia est*
lios vel amamus vel odimus, vel nullo affectu erga eos mo- *affectu amo-*
vemur: Odium omne diffidentiam parit. Carentia odii sup- *ris. Tres fi-*
ponit quidem & carentiam diffidentiae, sed & carentiam fidu- *ducia gra-*
ciae. Quo majus odium vel amor est, eo major est diffiden- *ducia gra-*
tia vel fiducia. Igitur sunt & gradus fiduciae, non tamen so-
lum dependentes à gradibus amoris in fidente, sed & à copia
aut defectu virium in eo cui fidimus. Quem amamus, eum

B

regu-

regulariter credimus & nos amare h. e. bene nobis velle, cumque voluntatem declaraturum esse signis variis. Non tamen omnis, qui bene nobis cupit, potest etiam nobis semper benefacere, vel quod ejus beneficiis non habemus opus, vel quod destituatur potentia nobis beneficia exhibendi. Infimus fiduciæ gradus est, si amicus potentia destituatur, unde nec fiduciæ nomine venire solet, eique magis credimus, quod nos amet, quam quod ei fidamus. Medius fiduciæ gradus est, si amicus possit nobis benefacere, sed ejus ope non indigeamus. Maximus gradus est, si & opus habeamus amico, & possit indigentiam nostram sublevare, unde & fiduciam in eo ponere tum dicimur, quod de medio fiduciæ gradu dicere non solemus. Quod si quis potentia gaudeat nobis benefaciendi, sed voluntate destituatur, eum non amamus, sed odimus, & sic diffidentiam erga ipsum necessario in nobis sentimus.

§. 13.

*Fiducia op.
posita diffi-
dentia &
credulitas.
Incredulitas.
Infidelitas.*

Ex dictis vero simul constat, de opposito fiduciæ diffidentia, quid sit & unde oriatur. Ceterum cum omnis virtus inter duo extrema sit in medio posita, habet & fiducia præter diffidentiam extremum alterum, quod credulitas appellatur. Est ergo Credulitas nimia facilitas credendi, orta ex amore vago & inconstante; Diffidentia contra nimia difficultas fidendi aliis, orta ex odio plurium aut raro amore aliorum. Diffidentia plerumque constans animi affectus est. Credulitas contra ob inconstantiam causæ vagatur. Qui enim facile credit, ei facile diversa & contraria persvaderi possunt. Propterea tamen credulus, dum diversis temporibus modo hoc credit modo illud, non abit in incredulum. Incredulitas enim fere diffidentiae comes est, aut ejus effectus, denotans statum hominis, quo quis difficulter aliorum dictis credit, sive eos mentiri putet, sive falsa dicere. Sumitur tamen & incredulitas & diffidentia subinde in partem mediam, uti fiducia in partem sequiorem. Unde cum incre-
dulita-

dulitate non confundenda est infidelitas, cum, hæc rem ab incredulitate diversissimam denotet, scilicet fidei datæ violationem & semper in malam partem accipiat. Thomas & reliqui undecim increduli erant, non infideles. Judas infidelis erat, eo ipso tamen non erat incredulus. Quare non convenienter fideles & infideles in idiomate nostro redduntur die Gläubigen und Ungläubigen, quasi sermo esset de credentibus & incredulis, sed potius dicere deberemus die Treuen und Untreuen. Unde vero communis hic error promanaverit, videbimus suo loco.

§. 14.

Ceterum ex principiis doctrinæ moralis Dn. Præsidis facile ex passionibus dominantibus hominum cognosci potest, *Quinam ho-* utrum ad credulitatem an ad diffidentiam, item fidelitatem *mines cre-* aut infidelitatem proni sint. Voluptati immerfi maximè cre- *duli qui-* duli sunt, ceterum nec fideles, nec infideles sæpe tamen non *nam diffi-* fideles: Avari diffidentia & infidelitate laborant, fidem in *dentes, item* manibus habentes, & spe præmii vel proximos prodentes: infideles. Ambitiosi nec creduli nec in omnibus diffidentes, magis tamen ad diffidentiam, quam credulitatem inclinant, ac, quamvis fidelitatem affectent, passio tamen eorum non admittit, ut firmam fiduciam quis in eorum fidelitate ponere possit. Hinc facile judicari potest, quantum credulitati voluptuosorum & diffidentiarum avarorum ex mixtura cum aliis affectibus accedat vel decedat. Nec mireris quod non simul ostenderimus, quibus hominibus fiducia aut fidelitas tribuenda sit, quia ex præfata doctrina constat, nullam virtutem veram in ullo homine deprehendi, simul vero ex eadem non difficulter monstrari potest, apud quos simulacra fiduciarum & fidelitatis deprehendantur, scilicet apud eos quorum voluptas valde cum ambitione aut hæc cum illa mixta est. Post hos illi, qui avaritia pariter ac ambitione reguntur etsi diffidentissimi sint, & per necessariam sequelam maxime infidi, multis tamen & fidentes & fideles apparebunt.

§. 15.

*Fiducia
quatenus ad
verba amici
pertineat.*

Diximus §. 12. quod fiducia credat alterum benevolentiam declaraturum quavis occasione variis signis. Sunt autem signa voluntatis nostræ vel facta vel verba. Utrisque fiducia excitatur, & quod verba attinet, homo fidem alteri habens credit ea esse vera, h. e. loquentem non dicere mendacium, sed verba convenire cum ejus mente. Utrum vero verba cum rebus significatis conveniant nec ne, h. e. an loquens Logicè verum dicat nec ne, magis ad fidem intellectualem quàm ad fiduciam cordis pertinet. Non diffitendum tamen est, quo major est præsumptio potentiæ & autoritatis in loquente cum præsumptione de ejus benevolentia conjuncta, eo facilius quoque alteri credere solemus, quod verba ejus non solum Ethicè sed & Logicè verum dicant. Et cui diffidemus, ejus verba si non pro mendacibus, saltem pro falsis habere solemus, nam jam alibi monstravit Dn. Præses, intellectus plerosque naves & virtutes à dispositione cordis pendere. Quare & voluptuosi circa veritates Logicas sæpe nimis creduli sunt, avari contra nodum in scirpo quærunt, ambitiosi iterum in medio positi sunt, ad veritatem & inveniendam & percipiendam quoad intellectum aptissimi, præprimis, si ambitio eorum voluptate temperetur, cum mox dicturi simus, plerasque veritates magis fidem quam scientiam requirere.

§. 16.

*Fides intel-
lectualis. Fi-
des cerebri-
na.*

Ergo jam de fidei altero significato videndum, quo pro affectione intellectus seu fide cerebri sumitur, quia intellectus solum in cerebro suas functiones exercet, quam tamen cave ne propterea cerebrinam appelles, cum fides intellectualis in suo ambitu considerata abstrahat ab intellectu erroneo, & ritè informato, cerebrinum vero illud dici soleat, quod nullum fundamentum extra intellectum habet quo nitatur. Solet tamen non incommode fides intellectualis tum cerebrina appellari, quando à Falsis Doctoribus loco fidei cordis

cordis h. e. fidelitatis & fiduciae substituitur, & hanc mentitur, quia tum revera istud figmentum nullam aliam originem agnoscit quam cerebrum Pseudo-Doctorum.

§. 17.

Quid autem fides intellectualis sit haud difficulter cognoscemus ex ejus opposito. Opponuntur verò hic sibi fides & scientia. Scimus, quæ certo vera esse cognoscimus, reliqua verosimilia credimus. Unde scientia dicitur esse rerum necessariarum & certarum, fides rerum probabilium, quæ aliquando aliter se habere possunt. Quoniam tamen intellectus humanus multarum rerum ignorantia laborat, & apud singulos homines inæqualis rerum scientia deprehenditur, ita ut quod unus scit, alter ignoret, quod unus more scientifico demonstrare potest, alter solum à aliis persuasus credat, ac præterea multi de rebus ad scientiam non pertinentibus scientias tamen crepent, inde nonnunquam inter se fides & scientia misceri solent, ut ea quæ credimus scire, quæ scimus credere dicamur.

§. 18.

Uti vero scientia à sensibus propriis, ita verisimilitudo à sensibus alienis, per ea quæ Dn. Præses in Introductione sua ad Logicam docuit, initium capere solet, dum scilicet alii nobis referunt, quid viderint, audierint vel alio modo intra se senserint. Quare hoc respectu fides intellectualis in genere potest appellari fides historica latè sic dicta, sic ut talis fides historica & fides intellectualis non raro usurpentur synonymicè, potissimum quando utraque contradistinguitur fiduciae aut fidei cordis.

§. 19.

Quamvis autem ex hætenus dictis jam facile possint plures comparationes inter fidem intellectualem & fiduciam institui, & exinde differentiae utriusquè distinctè notari, non tamen circa hoc caput prolixiores esse, sed ista duo saltem notasse sufficiat; 1. Fidem cordis certitudo necessario

Fides & scientia.

Fides Historica latè sic dicta.

Potissima differentia inter fiduciam & fidem.

concomitatur (per dicta §. 9.) fidem intellectualem concomitatur probabilitas certitudini opposita. 2. Fiducia fere includit fidem intellectualem, non autem fides intellectualis fiduciam, h. e. qui alteri fidet, etiam ordinariè credit ejus verba esse vera (*conf.* §. 15.) sed non vice versa, cujus verba pro veris habeo, ei etiam confido. Nam multi casus emergere possunt, ubi credimus inimicis, etsi iis diffidamus, si nimirum veritas illa non respiciat ea, quæ nobis bona vel mala sunt, aut à nobis pro talibus habentur. Ratio utriusque in eo posita est, quod bonum & malum, tanquam fiduciæ & diffidentiae objectum includat etiam conceptum veritatis & falsitatis, saltem ex opinione nostra. Nam quod pro bono habemus, credimus esse verum bonum, & quod pro malo habemus, credimus verum malum aut falsum bonum. Sed non omnis conceptus veri & falsi infert etiam conceptum boni & mali. Breviter omne bonum verum esse debet, non omne verum bonum.

§. 20.

*Consonantia
doctrinae no-
stræ cum
scriptura.
Fides fidu-
cia.*

Antequam verò in meditatione fidei intellectualis ulterius ad specialiora progrediamur, paucis prius perlustremus, utrum ea quæ hucusque de variis fidei acceptionibus ex usu Lingvæ Latinæ & Philosophia observavimus etiam conveniat cum SS. Literis. Ea enim Philosophia demum vera est, quæ sacrae Scripturæ convenit aut certe non repugnat. Ubi statim de fide fiduciæ notabilis est phrasıs *πιστεύειν εἰς Θεόν, εἰς Χριστόν*, credere in Deum, in Christum, procedere Deo & Christo, quæ extra novum Testamentum non facile reperitur alibi, & ne quidem apud LXX. ut vocant. Unde & ejus phrasıs expositio genuina ex veteris Testamenti lingua Hebræa petenda est. Nam credere in Deum non est tantum fidem habere Deo (intellectualiter) quod etiam Dæmonia faciunt *Jacob. 2. v. 19.* Sed Deo confidere, fiduciam suam in Deo collocare, inniti Deo, acquiescere in Deo, tanquam in vita ac salute nostra omni sufficiente *Deuter. 30. v. 20.* adhæ-

adhærendo ei, nam illa est vita tua. Hinc fides hæc vivifica dicitur in novo testamento *πεποίθις*, fiducia, *πληροφορία*, *Rom.* 4. v. 21. *Col.* 2. v. 2. *παρέξησις*, *Ephes.* 3. v. 12. 1. *Pet.* 1. v. 13. 1. *Job.* 5. v. 13. 14. *ὑπόστασις*. *Hebr.* 11. v. 1. vid. *Georg. Pasoris Lexicon* voce *πίστις*. Unde evidenter patet, vitam salvificam esse in corde non in cerebro, etiam clamantibus Lexicographis.

§. 21.

Sed ne nostram hac in re fiduciam solum in Lexicographis ponamus, clarissima sunt eam in rem verba Pauli eo ipso in loco, ubi utilisissima controversiam de fide & bonis operibus tractat. *Si confessus fueris ore tuo Dominum Jesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitavit à mortuis, servaberis, Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Corde ait credi, non cerebro aut intellectu. Nam fidem, intellectualem etiam dæmonia habent, non solum de Deo, *Jac.* 2. v. 19. sed & de Christo, quod sit sanctus Dei. *Marc.* 1. v. 24. *Conf. supra §. 8. juncto tamen §. 19.*

Fiducia tantum in corde.

§. 22.

Conveniunt etiam scripturæ ea, quæ de certitudine fidei ejusque differentia hac parte à fide intellectuali supra docuimus §. 9. II. §. 19. Hinc illa *ὑπέστας* fidei de qua Paulus ad *Hebr.* XI. v. 1. à Luthero redditur *cine gewisse Zuversicht*. Hinc idem Paulus ad *Rom.* IV. v. 21. de Abrahami fide prædicat certam seu plenam persuasionem *πληροφορίαν*, Deum quæ promiserat posse etiam facere. (*Conf. §. 10. §. 15.*) Et ipse Paulus certò persuasus est, neque Angelos, neque Principatus, neque potestates &c. neque ullam creaturam posse nos separare à Charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro. *Rom.* II. v. 38. s. Et alibi gloriatur, quod Evangelium ab ipso prædicatum constiterit apud auditores suos non in loquutione duntaxat, (aut quod malim, & quod etiam suadet contextus, in *ραροκίνηση* sola intellectus *ἐκ ἐν λόγῳ μόνον*) sed etiam in virtute tum in Spiritu sancto, tum in certa persuasionem (cor-dis) 1. *Thessal.* I. v. 5.

Fidei certitudo, certitudo cordis.

§. 23.

§. 23.

*Ἀπιστία
sæpè denotat
infidelita-
tem non in-
credulita-
tem.*

Porro etsi in scriptura novi fœderis distinctis vocibus diffidentia, incredulitas & infidelitas non soleat efferri, sed tria illa communi ἀπιστίας vocabulo denotentur, propterea tamen non est putandum, quod scriptura tollat differentes significationes vocum istarum. Potius officio boni interpretis incumbit, ut ex contextu vel aliis regulis bonæ interpretationis sensum genuinum eruat, & in idiomate latino & Germanico, in quibus credere & fidelem esse, item incredulum & infidelem esse & sic pari ratione glauben und treu seyn, nicht glauben und mißtrauisch oder untreu seyn per dicta superius §. 13. non parum differunt, ista inter se non misceat. Ponamus, historicum quendam Græcum retulisse, quo pacto rex quidam potens rebelles suos subditos ob infidelitatem suam puniverit, & fidelibus præmia distribuerit, in illa vero relatione adhibuisse voces πίστεως & ἀπιστίας item τῶν πιστῶν καὶ ἀπιστῶν. Quis æquo animo ferat, si interpretes latinus hic adhibeat voces incredulitatis, item credentium, & incredentium, aut interpretes Germanus voces Glauben Unglauben, Gläubige, Ungläubige, loco Treue, Untreue &c. Non diffiteri tamen possumus, inconvenientem ejusmodi versionem sæpius deprehendi etiam in translatione Lutheri nostri, quod non exprobro beati viri manibus, cum mox dicenda ostendent, eum hic peccasse non ex incititia & ruditate, sed vitio communi etiam eruditissimorum istorum temporum, adeoque facile hic excusationem mereri, sed ideo saltem admoneo, ne naves illos laudi ducamus, sed definamus aliquando post tot Reformationis annos quasi studio vel Papizare, vel Ethnicissare.

§. 24.

*Emendatur
versio Ger-
manica
Marc. ult. v.
16. II. Tim.*

Licebit adeò speciminis loco saltem unum & alterum textum emendare. Suppono ex dictis §. 20. & 21. fidem salvificam in scriptura non esse fidem intellectus sed fidem cordis seu fiduciam. Hinc vero necesse sequitur ἀπιστίαν huic oppositam non esse incredulitatem sed diffidentiam. Hoc supposito

sito locus ap. *Marc. cap. ult. v. 16.* ita cum emphasi reddendus erit. Fidens & baptizatus servabitur, infidelis vero condemnabitur. Wer vertrauet und getauffet wird, wird errettet werden, wer aber mißtrauisch oder untreu ist, wird verdammet werden. Et alter 2. *Tim. 2. v. 13.* Si infidi sumus ille tamen fidus manet, uti & Erasmus reddidit, ac sic fortè alii Latini. Sind wir untreu, so bleibet er treu. Addamus & tertium locum *Rom. XI. v. 23.* Sed & illi, si non permanferint in infidelitate, inferentur, ubi iterum Erasmus rectissimè, potissimum si respiciatur ad præcedentis capitis 10. v. ult. Toto die expandi manus meas ad populum *rebellem* & contradicentem. Aber auch Sie, wenn Sie nicht in Ihrem Abfall oder Untreu verharren werden, werden wieder eingeprofft werden, &c.

§. 25.

Credulitatis, quod alterum extremum fiduciæ supra fecimus, mentio quidem disertæ, quod recordemur, non fit in doctrina novi fæderis, res ipsa tamen & quod creduli non debeamus esse, satis exprimitur, dum Paulus consulit, omnia prius explorare, & tum demum quæ bona sunt retinere 1. *Theff. ult. v. 21.* dumque Johannes hortatur, ne cuivis spiritu credamus, sed ut probemus spiritus, utrum ex Deo sint, id est, uti postea se explicat, utrum diligant alios, 1. *Joh. IV. 1. & 7.* tantum abest, ut scriptura unquam credulitatem nonnisi præjudicio auctoritatis humanæ aut educatione nixam approbaverit.

*Credulitas
in Scr. rejicitur.*

§. 26.

Denique & fides intellectualis sæpius in sacris literis commemoratur, forte tamen non evidentius opponitur hæc fides fiduciæ cordis quam apud Jacobum cap. 2. v. 19. *Tu credis, Deum unum esse, rectè facis & demonia credunt,* (speculative sed non cordicitus,) & horrescunt (horror enim & fides cordis sunt opposita.) Etsi nullum sit dubium, Diabolum de mysteriis habere fidem non saltem verosimilem, sed scientificam, aut certè scientiæ æquipollentem, dicit enim quod probe cognoscat, Christum esse sanctum illum Dei, *Marc. 1. v. 24.* ubi egregiam

*Fides Intellectualis seu
historica &
in scripturis
fidei cordis
opponitur.*

giam quoque confessionem oris edit, sed infelicem tamen & infalutarem, quia scilicet ipsi deest fides cordis *Conf. supra §. 21.* & saltem fides ejus historica est, uti quoque communi consensu sic vocatur.

§ 27.

Novus significatus Fidei pro formula scripta. Ejus origo & incommoda.

Consensum hactenus memoratum scripturæ & rationis in discernenda fide cordis & intellectus insigniter turbarunt scriptores Ecclesiastici novâ Fidei acceptione & novis Phrasibus de fide inventis. Quod enim hactenus & latinitas & sacræ literæ ignoraverant, id illis temporibus, quibus sponsa Christi, quæ perpetua virgo esse debebat, ex hominibus viros assumsit & adultera facta est, & latinitati & sacræ scripturæ superinductum est, ut fides denotarit fidei formulam scripto comprehensam. Unde & scribere fidem dicebant. *Vide Excell. Cellarii nostri Thesaurum Fabro Buchnerianum hâc voce.* Occasionem & tempus & effectum hujus novi inventi graviter depingit Hilarius in libro ad Constantium. Summa eò redit. Præscriptione fidei fidem Evangelicam expirasse. Singulis annis novas fides scribi, veram exulare. Tot fides scribi quot sint voluntates: Unam debere esse fidem: ab hâc unica vera fide descitum esse fide multiplicatâ, ac multiplicitem sustulisse unitatem, & cum unitate ipsam fidem: post Nicæni Conventus synodum nihil agi, quam quod fides scribentur, cum tamen nemo ad Christum pertineat: Scribi fidem, quasi fides non debeat esse in corde &c. *Conf. Arnoldi delineat. prim. Christ. l. 8. c. 20. §. 15. 16. seq.*

§ 28.

Credulitas pari ausu ja- Etata pro fi- de.

lisdem Autoribus debebamus, quod credulitas pro fide, & sic vitium pro virtute & usurpari & venditari cœperit. Cujus rei occasio forte sumta ex illis Prudentii Apotheos. v. 547.

Vis tanta novellæ credulitatis inest.

Quamvis autem Poëtæ facilius excusantur, si ob metrum vocibus non exactè convenientibus utantur, res ipsa tamen haud dubie placuit clero, loco fidei Evangelicæ à grege suo cœcam fidem

dem seu credulitatem postulante, ut istud synonymum invale-
ret & fidem mentiretur. Hinc postea etiam apud scriptores pi-
os & de damno Josephi sollicitos tuto credulitas pro fide di-
citur, ut apud Salvianum passim sit. Et utinam reliqui cum
Salviano cum falso nomine rem veram retinuissem. Ita enim
hic lib. 3. de gubern. Dei p. 70. edit. Ritters: *Quid igitur credulitas
vel fides? Opinor fidelem hominem Christo credere, i. e. fidelem Deo
esse, hoc est fideliter Dei mandata servare.* Et lib. 4. init. p. 100. Cum.
*ut diximus hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christi mandata ser-
vare, sit absque dubio, ut nec fidem habeat qui infidelis est, nec Christum
credat, qui Christi mandata conculcat, ac per hoc totum in id resolvitur,
ut qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videatur.*
Ita quidem Salvianus. Sed apud reliquos credulitas Chri-
stiana secundum ductum eorum, quæ modo ex Hilario excer-
psimus & analogiam totius Historiæ Ecclesiasticæ, erat fide-
liter fidibus à Clero scriptis adhærere, ea memoriæ mandare,
dubia circa istas formulas orta objecta autoritate scribentium
more Pythagoreorum discipulorum repellere &c.

§ 29. Et ne putes, doctores à reliquis reprobatos hunc er- *Credulitas*
rorem errasse, videamus quid Chrysostomus, de cujus ortho- *Pythagorea*
doxia nemo dubitat, docuerit. Is vero homil. 1. in 1. ad Timoth. jam à Chry-
primarium boni discipuli Christiani requisitum ponit creduli- *softhomo in*
tatem Pythagoricam. *Qui discere cupit obtemperare debet, non cor- Christianis-*
rixari, credere non ratiocinari *πιστεύειν, & συλλογίζεσθαι.* Si homini *mum intro-*
tantum tribuerunt, & quidem præstigiatori ac mago, Pythagoræ inquam, *ducta.*
ut ejus dogmatis simpliciter, & sine ulteriori inquisitione acquiescerent,
usurpantes loco rationis suum illud: ipse dixit, quanto magis idem in
Deo faciendum est nobis? Benè, Chrysostome, si modo Deus un-
quam assensum ejusmodi cœcum à suis postulasset, si modo vo-
luisset, ut vos Doctores præstigiatori illo & mago vos compa-
rare deberetis. Conf. Rittershus. lect. sacr. lib. 6. cap. 14.

§. 30. Uno vero absurdo admissio mox sequebantur plura. Simul & no-
Cum enim formularum isti fidei Doctores omnia autoritate *vum fidei*
Pythagorica agerent, ac sic, uti contra rationem & scripturam *oppositum,*

*ratio, contra
rationem ta-
men & scri-
pturam.*

novum fidei monstrum forma verant, ita & sæpius in tollendis fidelium dubiis & ratione & scriptura destituerentur, novum ad palliandam hanc ignorantiam fidei oppositum dederunt, quod iterum & ratio & scriptura ignorat, ipsam videlicet rationem. Sæpe à Chrysostomo eodem fidem & ratiocinationes sibi opponi pluribus exemplis docuit idem Rittershus. *lect. sacr. lib. 5. c. 3.* Cæterum utrum hic primus autor ejus oppositionis sit, an jam ab aliis hanc errorem acceperit, nostra parum interest. Sufficit id inventum maxime irrationale esse. Fides cordis ratione destituta impetus bestialis est: Fides salvifica maxime rationalis. Fides intellectualis regulas suas mox tradendas à ratione mutuatur, imo nihil aliud est, quam ratio verisimilis vel etiam certa. In scriptura vero nusquam Fides & ratio, (λογος) sibi opponuntur. Quin potius concordia rationis & fidei satis dilucide inculcatur, dum Paulus Romanis cultum divinum rationalem λογικόν commendat *Rom. XII. 1.* & Petrus ipsam doctrinam Christianam & Evangelicam appellat lac purum & rationale, λογικόν. *1. Petri 2. v. 2.* Scio equidem pro stabilienda ista erronea oppositione & fide cæca multa scripturæ loca in omnium ore esse. Sed scio etiam, ista loca omnia esse contorta nec probare quod probare debent. Unde ut nos in iis prolixè refutandis detineamus, non est opus.

*Fides rationi
opposita de-
terior est dæ-
moniaca.*

§. 31. Non potuit vero non ex tot & tantis erroribus pullulare, ut ex fide Christiana cordis, fieret solum fides intellectualis & historica seu uno verbo dæmoniaca. (vide suprâ §. 18. 21. 26.) Imo, si dicendum quod res est, fides illa formularia, credulitas illa Pythagorica, fides ista rationi opposita adhuc peior est fide dæmoniaca, hæc enim rationalis est de rebus in quibus ratio & scriptura concordant, illa vero irrationalis, quia rationi opposita. Neque hoc pro nimis duro asserto habendum, si quis pensitet, quod Salvianus omnem fidem pure intellectualem fidei dæmoniacæ postponat. Pulcherrimus ejus locus meretur ut totus adscribatur. Ita vero *lib. 4. p. 104.* postquam verba Jacobi de fide dæmonum recitasset: *Nam quid*

erra-

erravit Apostolus, ut hominis Christiani fidem demoni compararet? Non utique, sed ostendere illud volens, quod supra dictum est, quia sine operibus bonis nil sibi per fidei supercilium usurpare deberet. Idcirco autem à Daemonibus Deum credi: Scilicet, ut sicut Dæmones, cum Deum esse credunt, tamen in perversitate perdurant, ita & quosdam homines quasi credulitatem dæmoniacam habere, qui cum se Deum credere asserant, tamen à malo opere non cessant. Subjungit autem ad pudorem & condemnationem hominum peccatorum, non credere solum Dæmones Dei nomen, sed etiam timere & contremiscere: hoc est dicere: quid tibi blandiris ò homo quisquis es, credulitate, quæ sine timore atque obsequio Dei nulla est? aliquid plus dæmones habent. Tu enim unam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem, illi & credulitatem habent pariter & timorem.

§. 32. Porro potissima attributa fidei cordis fuere translata in fidem intellectualem, & formulariam, quod quis per formulas salutem accipiat, (Conf. §. 20. & 21.) unde & ipsa doctrina secundum certas formulas jam ab illis temporibus fides univ. *Vivificatio fidei cordis tributa fidei formularia.* nica ac salutaris dicta fuit, der allein seligmachende Glaube, & communis persuasio invaluit, nullam certiore probationem inveniri posse de aliena salute, quam si ad mortem usque professus fuerit formulam receptam, credulitatem Pythagoricam, fidem irrationalem seu rationi oppositam.

§. 33. Ergo putamus primarium momentum Papatus, quo *Fides formularia primarium instrumentum tyrannidis papalis.* mediante summa tyrannis in animos hominum exercet, consistere in eo, quod totam scripturam corruperit, dum omnia ejus loca de fide cordis loquentia detorsit ad fidem aliquam membranaceam aut chartaceam, credulam, Pythagoricam, irrationalem seu, ut alias appellare solemus, carbonariam. Cumque istud per excerpta superius ex Hilario jam sub Constantino factum sit, vel hoc argumentum sufficeret, si aliis destitueremur, sub Constantino M. Anti-Christum dominatum suum in orbe Christiano stabilivisse. *Vide Arnold. delineat. prim. Christ. lib. 8. per integr. & jam ante eum Rittersbus. Lect. Sacr. lib. 6. c. 17.* Utrum vero ex isto papatu nos, qui Evangelicos, nos dicimus, jam-

dum fimus liberati, alia quæstio est, de qua interim videri potest integra *Pars 2. Hist. eccles. Arnoldi*. Quicquid hujus sit, non vitio vertendum Jcto aut Politico, si hic distinctionem juris publici, inter esse in territorio & de territorio, in praxin deducat, h. e. ut si fortè in medio papatu adhuc vivat, non tamen sit de papatu, sed libertate Christiana utens fidei cordis studeat, & quotidie scrutetur in scripturis, relicta fide formularia formulariis, & credula credulis, & irrationali equis & mulis, & carbonaria carbonariis. Hi nigri sunt, hostu Christiane caveto.

Observationes quaedam preparatorie ad divisionem fidei intellectualis, de comparatione veritatum certarum & verisimilium.

§. 34. His ita notatis, de fide intellectuali jam magis specialia observanda erunt. (*conf. §. 20. init.*) Diximus §. 17. fidem intellectualem, qua scientiæ opponitur, esse rerum verisimilium. Quamvis autem jam omnia ista supponamus, quæ Dn. Præses de differentia inter veritates certas & verosimiles, tanquam doctrina maximè necessaria, quamvis vulgò neglectâ, tradidit fufius in introductione ad Logicam, juvabit tamen ad naturam fidei intellectualis eò melius cognoscendam, & communes Philosophiæ Academicæ, etiam novioris errores tacitè notandos, aliquot observationes brevissimis positionibus includere. 1. Paucæ sunt veritates certæ. 2. Veritates certæ sunt potius passionibus intellectus & axiomata inde orta, quam liberæ ejus actiones. 3. Sensus nunquam fallunt, ratio sæpissime, nulla vero sapius, quam quæ putat, intellectum purum, sensibus contradistinctum, veritates invenire posse. 4. Singularia certo cognosci possunt an intellectu humano, Universalia si non pleraque saltem potissima sunt saltem verosimilia. Essentias enim omnes rerum ignoramus, etiam hominis ipsius, adeoque de nulla re evidentem & distinctam cognitionem habemus. 5. Ergo pleraque credimus paucissima scimus, cum & communiter scientia dicatur esse debere rerum universalium, non singularium. 6. Ergo sapiens inter Sophistam Dogmaticum, scientias ubique crepantem & Scepticum, omnia saltem credentem in medio positus, huic propior est quàm illi. 7. Philosophus Dogmaticus cujuscunque sectæ magis insanit, quam Scepti-

Scepticus. Scepticus in paucis aberrat, scilicet in istis, quæ certò sciri possunt, hæc vero pauca sunt. Dogmaticus vero plura scire se putat, quæ saltem credit, quia plurima ignorantur. Imò etiam ea quæ sciri possunt & quæ putat se scire reverà non scit, sed credit, quia totus præjudicio autoritatis est immer-
sus. Ergo ipse nescit quid agat. 8. Sapiens in rebus univer-
salibus fidem magis, quam scientiam quærit, certitudine singu-
larium & cognitione immediatè inde orta contentus. 9. Philo-
sophia scientiam jactans turbas semper peperit & rixas. Cre-
dens Philosophia magis apta ad quietem. Ergo vel ex hoc ca-
pite fides magis apta sapienti quàm scientia. 10. Quinimò ad
vitam tranquillè agendam non requiritur certitudo, sed verifi-
militudo, seu veritas intuitu tranquillitatis civilis non in pun-
cto consistit, sed latitudinem semper habet. Ita potest quis bo-
nus civis & vir bonus esse quamc. opinionem v. g. de propor-
tione diametri ad peripheriam, unius libræ erga alteram, de
motu solis vel terræ, de definitione substantiæ & accidentis, de
conceptu causæ moralis, & reliquarum causarum, & in genere
de maximè controversis hypothesibus, Physicis, moralibus,
medicis, Juridicis &, quæ perperam Theologicæ vocantur, fo-
veat. 11. Ut in omnibus dantur plures verosimilitudines, &
paucissimæ ac valde simplices veritates certæ.

§. 35. Fides igitur intellectualis est vel de rebus univer-
salibus vel de singularibus. Illam vocabimus Philosophicam, *Fides intel-
lectualis Phi*
hanc Historicam strictè dictam. Fidei Philosophicæ tot sunt *losophicæ &*
species, quot sunt disciplinæ rationales. Ergo datur fides Me- *ejus multæ*
taphysica, Logica, Physica, Ethica, Politica, Mathematica, Me- *species.*
dica, Juridica, Theologica. Et hæc ultima, quatenus Theo-
logia Academica ad habitus intellectus humani viribus para-
biles & præmiis promotionum Academicarum dignos refertur,
iisdem regulis, nævis, cautionibus est subjecta ac reliquæ spe-
cies, adeoque hoc intuitu parum præcipui præ reliquis habet,
nec salvificat.

§. 36. Declaramus rem exemplis: Ita fide *Metaphysica* *Exempla fi-*
quis

dei Metaphysica.

quis credit v. g. causam Moralem influere in effectum tantum immediatè, alius etiam mediate; hic credit causas efficientes rerum & finales esse externas, alius internas; hic credit spiritum esse ens cogitans, alius in genere ens agens; hic credit totum & partes esse attributa omnis entis, alter esse tantum attributa corporis; hic credit tot esse attributa entis eaque sic esse definienda; alter & de numero & definitione attributorum aliam fidem fovet, tertius fortè credit, ea planè definirè non posse. Et in genere tot ferè possunt exempla fidei Metaphysicæ afferri, quot sunt canones Metaphysici. Horum autem infiniti sunt, fluctuantes, incerti & multis limitationibus obnoxii.

Exempla fidei Logica.

§. 37. Ita fide *Logica* quis credit v. g. dari analogia media inter univoca, & æquivoca, & analogum terminum absolutè positum sumi pro analogato nobilissimo, alius credit, nulla dari univoca, & analogum terminum sæpè sumi pro analogato ignobiliore; alius credit quinque esse prædicabilia, alius pauciora; alius proprium & accidens differre, alius non differre; alius decem esse prædicamenta, alius plura vel pauciora; alius credit, substantiam esse ens per se subsistens, alius credit ignorari quid sit substantia; alius propositionem indefinitam æquipollere universali, alius particulari; alius tres esse figuras syllogisticas, alius plures; alius unam esse methodum vagam & arbitrariam, alius determinatam syntheticam vel analyticam, & ita in infinitum.

Exempla fidei Physica.

§. 38. Ita in *Physica* quis credit, dari vacuum vel non dari; alius credit, unam esse materiam, alius triplicem, crassam, subtilem & subtilissimam; alius materiam credit esse infinitam, alius finitam, alius indefinitam; alius credit materiæ, motum inesse, alius non inesse; alius dari corpora inanimata, alius non dari; alius lucem esse substantiam; alius esse accidens; alius dari attractionem, alius non dari; alius credit hominem esse speciem infimam, alius non credit; alius credit intellectum agere in voluntatem, alius contrarium sibi persuadet, & sic in infinitum.

§. 39. Ita fide *Ethicâ* quis credit, dari quatuor virtutes, alius undecim, alius unam; alius credit, S. B. consistere in habitu virtutis, alius in actione, alius in tranquillitate animi; alius, affectus esse bonos, alius malos, alius indifferentes; alius credit dari actiones indifferentes, alius omnes esse bonas vel malas; alius credit dari liberum arbitrium, alius non credit; alius credit dari virtutes philosophicas, alius non credit; alius credit socialitatem, alius ordinem, alius convenientiam cum sanctitate divina, alius convenientiam cum statu integritatis esse fundamentum moralitatis, & ita in infinitum.

Exempla fidei Ethicæ.

§. 40. Ita fide *Politica* quis credit, Majestatem esse immediate à Deo, alius mediate; hic credit, originem Rerum publicarum esse ex impulsu merè naturali, alius ex metu, alius ex malitia hominum; hic credit, mixtam Rempublicam esse omnium optimam, alius esse omnium miserrimam; hic credit regnum electivum esse melius successivo, alius successivum electivo præfert, alius singulas formas habere sua commoda & incommoda; similis fides opposita est de præstantia Monarchiæ, Aristocratix, & Democratiæ; hic credit in libera Republica esse majestatem, alius credit contrarium; hic credit dari majestatem temporariam, alius contraria fide persuasus id negat; hic credit felicem esse Principem fines territorii multum augmentem, alius feliciorem putat, qui territorium non ita amplum possidet, & nimiam amplitudinem ruinam imperiis magnis afferre sibi persuadet; hic credit accisiam, sit venia verbo, esse modum collectandi optimum, alius contraria fide imbutus manibus pedibusque repugnat, ne introducatur, & ita in infinitum.

Exempla fidei Politicæ.

§. 41. Ita fide *Mathematicâ* alius credit, Mathesin esse scientiam scientiarum, ex qua peti possint demonstrationes omnium rerum; alius credit valde paucas dari certitudines Mathematicas, & multa ibi non solum credi, sed & falsò credi; nec v. g. mathematicam rationem dari posse cur globus major non transeat foramen minus; alius credit, Mathesin pertinere ad intellectum purum imaginationi contradistinctum, alius credit

Exempla fidei Mathematicæ.

ne quidem dari intellectum ejusmodi purum; alius credit mathematicas abstractiones, quo subtiliores sint, eo magis prodesse ad inveniendam veritatem, alius credit tales subtilitates parum prodesse & sæpe officere inveniendæ veritati; alius credit quantitatem abstractam ab omni materia esse materialem, alius esse spiritualement, alius esse chimæram seu ens rationis: alius credit dari corpus mathematicum, alius nullum corpus præter Physicum agnoscit, alius credit fundamenta matheseos esse definitiones ideales; alius credit mathesin fundari in sensationibus æquè ut alias disciplinas; alius credit ideam circuli & liniæ rectæ melius imaginatione, quam definitione concipi; alius credit punctum mathematicum definiri posse, alius non posse; alius credit definitionem liniæ rectæ, quam Euclides tradit esse optimam, alius defendit definitionem Platonis, alius Procli, alius Archimedis; alius definitionem anguli quam Euclides tradit, quod sit concursus duarum linearum rectarum in eodem puncto inclinatarum credit posse conciliari cum divisione anguli, alius credit, hanc conciliationem esse impossibilem; alius credit, dari infinitum mathematicum, alius credit illud esse ignem frigidum, alius credit, Geometriam abstrahere etiam à possibili physico; alius credit ejusmodi abstractionem replere intellectum phantasiis irrationalibus; alius credit duas lineas rectas erga se inclinatas posse ad se appropinquare in infinitum sine contactu; alius credit hanc subtilitatem esse opus imaginationis valde corruptæ; alius credit lineam extremam circuli constare ex concavo & curvo, quod medium habet rectum, alius credit hoc esse delirium; alius credit, dari proportionem accuratam inter lineam rectam & curvam & generationem linearum curvarum inveniri ac demonstrari posse, alius credit hoc esse impossibile, & sic in infinitum.

*Exempla fidei
Medicæ
& Theologicæ.*

§. 42. Ita fide *Medicæ* quis credit, morbos curandos esse methodo Galenica, alius methodo Hypocratea, alius methodo Theophrastica, alius methodo mechanica, & sic in infinitum. Ita fide *Theologicæ* quis credit systema Theologicum sic esse formandum,

mandum, alius aliter; alius credit, ita esse exponendum locum *scripturæ*, alius aliter; alius credit hanc esse veram & genuinam analogiam fidei, alius aliam; alius credit Formulam Concordiæ esse libellum à Deo inspiratum & optimum ad pacem Ecclesiasticam, alius credit esse libellum merè humanum perpetuas turbas in Politia & Ecclesia dantem &c. Exempla fidei *Juridica* videbimus in capite sequente.

§. 43. Fides Historica strictè dicta (vid. §. 35.) non solum *Differentia* à fide philosophica differt, quod hæc versetur circa universalia, illa circa singularia, sed & in eo est differentia, quod fides *fidei histori-* *ca strictè di-* *ctæ à fide* *Philosophi-* *ca.* historica versetur circa actiones humanas, vel quæ ut actiones humanæ concipiuntur, fides philosophica circa res omnes. Fides historica credit actiones humanas ita vel aliter aut plane non gestas esse, fides Philosophica credit actiones has convenire cum principiis recte rationis vel non convenire. Fides Historica occupata est circa actiones hominum voluntarias vel invitas, fides Philosophica agit de cogitationibus hominum, quatenus sæpissime in omnibus disciplinis agitur de sensu scriptoribus. Interpretatio vero est pars Logicæ maxime necessaria.

§. 44. Ergo Fides historica est præsumptio veritatis de eo *Definitio fi-* *dei histori-* *ca.* quod hominibus accidisse, vel ab iis gestum esse dicitur, orta ex conjecturis circumstantiarum, quæ non sæpe fallere solent, nullis tamen ab hominibus inventis aut præscriptis regulis adstricta, sed liberæ cujusvis ratiocinationi, à præjudiciis tamen vacuæ, relicta.

§. 45. Dico præsumptio veritatis: Omnis enim fides histo- *Fides utra-* *que intelle-* *ctualis cer-* *titudine Lo-* *gica destitu-* *atur.* rica (ut & philosophica) parit verosimilitudinem saltem & in hoc differt ab eo, quod ipsi vidimus, audivimus, fecimus, aut cujus connexionem necessariam cum aliquo principio certæ veritatis aliis evidenter ostendere possumus. Nec differentia hic est (nisi forte quoad gradum verosimilitudinis inter fidem historiarum secularium & Ecclesiasticarum. Nam & fides historica de Christo parit saltem verosimilitudinem in-

telleſtualem, neque adeò eſt ſalvifica, neque neceſſario requirit cooperationem Spiritus ſancti.

*Non tamen
certitudine
moralis.*

§. 46. Dantur tamen verofimilitudines, quæ in vita civili & intuitu voluntatis ac tranquillitatis animi (confer. §. 34. n. 10.) æquipollent moraliter tamdiu veritatibus Logicè certis, quamdiu non docetur contrarium. Quas inter & veritates certas ea eſt differentia, quod in veritatibus Logicè certis plane impoſſibiles ſint probationes in contrarium, in ejusmodi verofimilitudinibus probatio contrarii habeatur pro valde difficili. Moraliter autem fere æquipollent valde difficile & impoſſibile.

*Vitanda
confuſio in fi-
de intelle-
ctuali certi-
tudinis mo-
ralis & Lo-
gica.*

§. 47. Ergo ſi unquam, ſanè in fide hiſtorica pariter & Philoſophica certitudo moralis & logica confundenda haut ſunt. Ad certitudinem moralem ſufficiunt verofimilitudines Logicæ, ex mille tamen verofimilitudinibus Logicis non fit certitudo Logica, aut ut aliàs vocari ſolet Mathematica, aliàs enim non eſſent verofimilitudines. Tolleretur omnis amicitia ac omne vinculum humani generis, ſi quis alteri non ante fide-
re, eumque amare vellet, niſi poſtquam alter ipſi fiduciam & amorem ſuum demonſtrativo quodam ſyllogiſmo, aut demonſtratione Mathematica probaverit. Tenta quaſo, quâ ratio-
ne velis alteri amorem quemvis mathematicè demonſtrare. Verba, riſus, ſuſpiria, oculorum inclinationes, dona, & omnia opera reliqua, quibus alteri benevolentiam declaramus, ſigna moralia ſunt, non medii termini, qui requiſita demonſtra-
tionis Logicæ καὶ πᾶσι &c. habeant, non axiomata mathe-
matica, quibus adhibitis iſtas miræ efficacix notas Q. E. D. adſcribere poſſis. Nescio vero, quis majorem mentis aliena-
tionem patiatur, utrum is, qui ad fiduciam requireret ab alte-
ro demonſtrationem mathematicam, utrum is, qui in materia morali tales demonſtrationes promitteret & jactaret.

*Confuſionis
hujus adhuc
hodie miſe-*

§. 48. Meretur tamen præcedens obſervatio eo cautio-
rem notam, quo major ejus neglectus in praxi etiam inter illos, qui ſapientia alios præcellere videri volunt. Sunt profecto, ſunt
eheu!

ehēu! plurima ingenia acuta & subtilia, qui prono impetu in *randa ex-*
 Atheismum ruunt, dum de Deo & ejus essentia ac attributis, *empla.*
 de veritate Historiæ Sacræ, & Evangelii &c. demonstrationes
 Logicas & Mathematicas bona fide & anxie quærunt. Et ho-
 rum fortè tantus non esset numerus, si illi, qui Doctores Chri-
 stiani, & Ministri Christi esse volunt, miseris hisce hominibus
 fontes erroris ostenderent, ac si non plurimi tales demonstra-
 tiones in rebus ad fidem Philosophicam & Historicam perti-
 nentes inaniter jactarent, ac mediantibus illis demum, fidu-
 ciam cordis excitare frustra satagerent. Quotidiana, proh do-
 lor! experientia testatur in rebus fidei Christianæ signa amo-
 ris vulgaria & sincera etiam ab iis qui talia quotidie inculcant,
 ac verbis præ se ferunt, re ipsa negligi, & ubique scripta fide
 aut syllogismis agi. Testatur eadem, alios donis, & blanditiis,
 alios minis & gladio assensum aliorum hypocriticum fidei huic
 syllogisticæ extorquere, ut pius & sincerus Politicus aut Jure
 Consultus fere nesciat, quo se vertat. Et quo se vertet, nisi dere-
 lictis omnibus doctoribus falsis ad Deum & Christum suum?

§ 49. Recordabitur autem quilibet Christianus, & quili- *Ejus antido-*
 bet sincerus Minister Christi, non solum communis asserti, *tum ex*
 quod fides salvifica describatur à Paulo *ad Hebr. XI. v. 1. certi-* *Hebr. IX. &*
 tudo rerum speratarum & convictio rerum quæ non videntur, *Rom. XIV.*
 h. e. rerum quæ sub demonstrationem Logicam & Mathemati-
 cam non cadunt, sed & spectabit remotis præjudiciis exempla
 fidelium ibidem subjuncta, eaque examinabit, an objectum fi-
 dei eorum fuerint res demonstrabiles aut veritates Logicè cer-
 tæ. Imo mente simplici & cum suspiriis pensitabit, cur etiam
 inter ipsos Evangelicos evangelica doctrina Pauli negligatur
ad Rom. XIV. v. 1. seq. quâ monet, ut quisque in corde suo de iis
 quæ credat, debeat esse certus, & ille qui credit vescendum ef-
 se omnibus, & qui æquè æstimat omnem diem, & illum qui
 contrarium sibi persvasit, quorum utrumque, tanquam sibi
 contrarium, sub demonstrationem logicam aut mathemati-
 cam certissime non cadit. Monet expressè dissentientes ejus-
 modi,

modi, etsi forte errantes, non esse condemnandos, sed placide suscipiendos, imo ne quidem demonstrationibus affectatis & disputationibus ac syllogismis vexandos. (μη ἐς διακρίσεις διαλογισμῶν) Et tamen ubique inter nos alia longe doctrina, alia longe facta regnant. Sed mox liberabit nos Deus ab hoc quoque malo. Qui credit videbit.

*Regula falsa
de verosimi-
libus, com-
munis ta-
men.*

§. 50. Ne tamen quis & in fide intellectuali aberret, & ex contrariis aut contradictoriis opinionibus incautus erroneam præ magis verosimili eligat, pauca quædam de regulis fidei intellectualis dicenda sunt. Ubi deplorandum rursus, quod communi doctrina hodiernum regnante doctrinæ de verosimili substruatur fundamentum lubricum & plane impertinens: ea scilicet verisimilia esse, quæ sic videntur pluribus aut sapientioribus. Regula hæc præjudicium autoritatis, omnem veritatis cognitionem impediens, stabilit, & nil aliud quam fidem cæcam & irrationalem inducit, non Philosophicam aut Historicam. Testibus non utimur ad probanda axiomata & canones intellectus, sed ad probanda facta. Et imò in ipsis factis testis ineptus est, qui dicit hoc sibi videri, hoc à se verum credi; scientia in teste requiritur non fides. Ea credimus facta esse, quæ testis ipse vidit, audiit, egit &c. Facit & hæc regula, ut ex duabus propositionibus contradictoriis utramque quis possit credere, quò quid ineptius? Unam enim credet, quia sic videtur pluribus, alteram, quia ea arridet paucioribus. Regulariter enim plures non sunt sapientes cum sapientes sunt paucissimi. Ergo nec ullum usum habet iste canon. Quod si dixissent, verisimile id esse, quod sic videtur pluribus aut potentioribus, sensum saltem habuisset axioma & monstrasset, mundum regi opinionibus multitudinis & potentum, i. e. erroribus.

*Tres gradus
verosimili-
tudinis &*

§. 51. Neque tamen in doctrina de verosimili expectandi sunt canones apodictici, sed saltem & ipsi verosimiles, h. e. quæ rarò vel certè non sæpè fallant. Hic ergo prænotandum. Verum necessario tale seu certum, & falsum necessario tale seu impossibile duo extrema esse scientiam parientia, in quorum medio

dio incognitum est ignorantiae soboles. Natura vero sua mens humana ignorantiam abjicere studet, & sic ex illo medio in utrumvis latus modo ad cognitionem veritatum necessariorum modo ad cognitionem rerum impossibilium se movet. Quoniam tamen ob imbecillitatem suam scientiam rarissime attingit, in multis cogitur subsistere in illis quæ vero & falso sunt propinqua, quorum illa verisimilia, hæc dissimilia vero vocantur. Sunt autem verosimilium & verodissimilium tres gradus. Infimus parum ab incognito abest, scilicet quod ab una parte vix verosimile, ab altera vix verodissimile est. Ex hoc oritur dubium strictè dictum seu suspensio judicii, aut hæsitatio æqualis in utramque partem. Medius gradus ex una parte est, notabilis appropinquatio ad veri punctum & discessio notabilis à puncto falsi, i. e. verisimile simpliciter quod credimus sed absque magna fiducia; ex altera parte est notabilis appropinquatio ad punctum falsi & discessio notabilis à puncto veri, i. e. verodissimile simpliciter quod non credimus sed absque magna diffidentia. Summus gradus denique ex una parte est proximitas talis puncto veri, & maxima remotio à puncto falsi, quod sic firmiter credimus, ut in effectu vix à scientia hanc fidem secernere possimus, ab altera parte est proximitas puncto falsi & maxima remotio à puncto veri, quod sic firmiter non credimus ut in effectu vix possimus istud verodissimile ab impossibili discernere.

§. 52. Jam vel de fide integri alicujus systematis philosophici aut integræ alicujus historię, vel de singulis propositionibus philosophicis aut factis historicis sermo est. Priori casu systema aliquod Philosophicum, aut Historia scripta præ aliis maxime verosimilis est, quæ in plerisque proxime accedit ad veritatem certam, & paucissimas contradictiones habet ac verodissimilitudines. Contra ea Historia, id systema maxime verodissimile est, quod certas veritates ubivis jactat & loco earum contradictiones meras aut somnia & fictiones cerebri proponit, vel facta narrat, parum cum natura humana convenientia &c.

Regula de verisimilitudine systematum & Historiarum integrarum.

&c. e. g. Philosophia Mosaica & Cartesiana; Historia Regum Israel & Juda, & Historia Cyri aut Alexandri Magni; Evangelium Matthæi & Philostrati vita Apollonii.

*Regula de
Summa ve-
rosimilitudi-
ne singula-
rum proposi-
tionum &
assensionum
historica-
rum, cum
exemplis.*

§. 53. Posteriori casu tres regulæ dari possunt pro diver-
sitate trium graduum verosimilitudinis

I. Quæcunque propositiones aut assertiones historicæ rarissimè fallunt & vix unam aut alteram exceptionem admittunt, illa pariunt verosimilitudinem summam: & quæcunque propositiones aut assertiones historicæ rarissimè & vix semel aut bis contingunt, præprimis si illa contingentia vix sine potentia humana majore concipi possit, ea pariunt maximam verodissimilitudinem. Ita maximè verosimile, eum qui secundum leges naturæ vixit, etiam gaudere tranquillitate animi, eum contra, qui contrâ leges naturæ vixit, tali tranquillitate gaudere maximè vero absimile est; Ita testimonium duorum testium impartialium, & qui non potuerunt antea de iis quæ deposuerunt conferre, consonum in minimis etiam circumstantiis maximè verosimile est, contra testimonium duorum testium partialium acuti ingenii diu colludentium, etiam si in minimis circumstantiis consentiant, maximè verodissimile est. Ita maximè verosimile est, hominem passioni dominanti aut etiam affectui alii fortiter irritato satisfacturum esse quocunque modo, si putet se id clanculum facere posse; maximè autem verodissimile est, hominem, benè potum, solum cum solâ, pulcrâ, jucundâ, tempore noctis castissimè vixisse, aut quod in proverbio apud Pontificios est, clericum solum cum solâ præsumi orare Pater noster. Ita minimè verosimile est: aleatorem tesseris ludentem plurimis, præprimis non in omni latere notatis, tribus vicibus continuatis eosdem jactus præprimis summæ maximæ vel minimæ fecisse. Ita maxime verodissimile est aliquem ita dissimulare posse affectus suos, ut impossibile sit maximè verosimiliter ejus temperamentum cognoscere. Ita maximè verodissimile est, eum qui pediculum tollet de veste principis, magnum præmium accepturum, aut qui eleganter chelyde ludere novit, hoc ipso ministrum status primarium evasurum.

§. 54. II. Quæcunque assertiones rarò (sæpè) fallunt, sed tamen admittunt exceptiones non paucas subinde naturaliter contingentes neque potentiz majori adscribendas, etsi intuitu casuum oppositorum longè pauciores, eæ pariunt verosimilitudinem (verodissimilitudinem) simpliciter, seu gradus medii. *Regula cum exemplis de verosimilitudine gradus medii.*

Ita verosimile est, duos vel plures testes, quorum partialitas non præsumitur, qui tamen antea secum conferre poterant, de re super qua testimonium dicendum erat, juratos veritatem dixisse, nec immemores fuisse salutis æternæ. Ita verosimile est, hominem coercionem affectuum valde operam dantem, tamen succubuisse, si occasio se obtulerit satisfaciendi passioni dominantis, & principiis non restiterit: v. g. si voluptuosus non restiterit primis motibus amoris aut cupidini edendi & bibendi; si ambitiosus non restiterit primis motibus se immiscendi negotiis aulicis, avarus primis motibus se immiscendi negotiis mercatoriis. Ita verodissimile est, Hominem valde irritatum per objectum affectus etiam inferioris restitisse tamen, nisi circumstantiæ affuerint valdè repugnantes passioni dominantis. Non verosimile est, voluptuosum parum ambitiosum oppugnasse tempore nocturno armis æqualibus inimicum, qui magna etiam injuria ipsum affecerat. Non verosimile est, ambitiosum parum voluptuosum adulterium commisisse cum fœmina mediocris conditionis & pulchritudinis tali tempore & loco, ubi facile deprehendi poterat, præ primis sub principe adulterium severè puniente. Ita verosimile est, aleatorem in jactu tesserarum duarum in omnibus lateribus notatarum sæpius jactus summarum 6. 7. & 8. quàm 2. 3. vel 11. & 12. facturum. Ergo in judicanda verosimilitudine & dissimilitudine simplici respiciendum potissimum ad pluralitatem casuum in regula & ad paucitatem in exceptione. Hinc si v. g. quis sub populo atheo vivat, aut ubi plurima sunt exempla falsorum testium, primum exemplum hic datum potius invertendum erit, ita ut vix verosimile sit, duos testes etiam juratos veritatem dixisse.

§. 55. III. Quæcunque propositiones seu assertiones hi- *Regula cum*
E
storicæ

*exemplis de
verosimili-
tudine infi-
ma.*

historicae saepe fallunt ac multas habent exceptiones, ita ut casus exceptionum propè accedant ad casus regulæ, ab his tamen aliquo modo superentur, ex faciunt vix verosimile seu verosimile in gradu infimo. Et quæcunque propositiones aut assertiones saepe veræ sunt, & tamen casus fallaciarum aliquo modo excedunt casus veritatis, ex sunt verodissimiles in infimo gradu seu vix verodissimiles. Et cum adeo ab utraque parte adsit pluralitas casuum, intellectus vero humanus rarò illos inter se computare possit, ut dijudicet, quænam clasfis alteram superet, ferè in medio hæreere debet & suspendere iudicium, nisi determinationem svadeant aliæ causæ. Ita si duo testes jurati, vitæ aliàs non optimæ, deponant unanimiter contrà virum honestorum morum depositum negantem, iudex quoad fidem historicam fere ex utraque parte anceps esse potest, ut vix videatur ipsi verosimile, virum aliàs honestorum morum fraudulentè depositum negasse, simul tamen idem vix verodissimile ob juramentum duorum testium. Ita si scriptor novus cum fiducia narret factum aliquod, quod tacuerunt scriptores antiqui, facile possunt circumstantiæ utrobique intervenire, ut ex una parte id videatur verosimile, ex altera verodissimile. Ita si homo aliàs honestus cum fœmina aliàs honesta, præprimis cum amica & ubi aliqua species clandestinitatis aderat, diuturniore tempore solus cum sola fuerit, vix videbitur verosimile, si circumstantias honestatis utriusque consideres, aliquid immoderati ab iis actum esse, vix tamen videbitur verodissimile, quod non castissimè vixerint, si fragilitatem sexus utriusque, & clandestinitatis occasionem consideres. Sic si quis gloriatur, quod velit simulationibus & dissimulationibus per aliquot dies mixturam naturalem suorum affectuum occultare viro aliàs in cognitione hominum & sui ipsius validè versato, facilè potest contingere ut ob varias circumstantias quæ intervenire possunt, ex una parte possibilitas ejus rei videatur verosimilis, ex altera verodissimilis &c.

Regula 1a.

§. 56. Quamvis autem regulæ hætenus traditæ & exempla

pla subjuncta satis sint evidentiā, si doctrinam de verosimilitudine generaliter & in abstracto quasi specularis, nescio tamē an ex multum profutura sint illi, qui solis iis fides easdem ad praxin casuum & quæstionum obvenientium velit applicare. Cum enim fundamentum illarum regularum sit frequentia aut raritas casuum ad regulas istas applicandorum, & frequentia illa ac raritas potissimum dependeat à natura quarumvis rerum in fide Philosophica, vel à natura hominum in fide historica, & vero naturas rerum nemo noverit, nisi sit egregius physicus, naturas autem hominum nemo exactè noverit, nisi simul doctrinam Ethicam & Politicam probè calleat, facile patet, circa notitiam exactam Philosophiæ principalis naturalis scilicet & moralis istas regulas parum profuturas, ei vero, qui notitia hac probè est imbutus, regulas istas non multum usui futuras.

§. 57. Porro, cum in re verosimili minima circumstantia possit iudicium variare & in fide philosophica & juridica, & vero infinitæ sint circumstantiæ, hinc sua sponte sequitur, eum qui non vult decipi in fide intellectuāli, non solum liberum esse debere à præiudicio autoritatis & præcipitantiæ, sed & à præiudiciis affectuum, amore, odio, nimia curiositate, impatientia, studio imitandi alios &c. utpote quæ singula & attentionem in dijudicatione verisimilium rerum maximè necessariam, & ipsam iudicium turbant. Uno verbo debet esse homo incorruptorum morum & exacti iudicii, alias regulæ quæcunque ipsi nil proderunt. At hominem exacti iudicii & incorruptorum morum quis putabit regulis hisce opus habiturum.

§. 58. Proderunt tamen aliquo modo tam regulæ illæ, quam observationes illæ §§. quorum præcedentium ad ostendendos errores in iudicio rerum verisimilium commissos, eosque, quæ communes esse & ab eruditis etiam committi solent cavendas. Ita nihil frequentius est, quam ut homines plerique, omnium vero maximè philosophi, speculativè genuinas casuum naturalium connexiones ignorent, & sic non solum

*men hæc in
praxi nihil
proderunt
nisi iam tota
philosophia
imbuta.*

*Et præterea
viro bono &
prudenti,
quorum uterque
tamen iis facile
carebit.*

*Præiudicia
quantum no-
ceant in co-
gnitione re-
rum verosimi-
lium.*

pro verodissimili sed & pro difficili ac planè impossibili habeant, quod ipsis impossibile est, aut vi alicui majori vel divinæ vel diabolicæ tribuant, cujus causam ipsi & alii eorum similes ignorant, etsi causæ illæ sint vel pure naturales vel morales. Ita ars præstigiatorum acetabulis ex pera ludentium à multis pro arte magica fuit habita, donec mysteria illa ludicra publicis typis fuerint vulgata. Pari ratione non pauci artem funambulorum pro præstigiis diabolicis habent, cum videant, motiones eorum hominibus qui à teneris iis non exercitati sunt esse omnino impossibiles. Ita à Theologis pariter ac Philosophis magno cum zelo cura per pulverem sympatheticum magiæ fuit accusata; contra ab aliis nonnunquam morbi spasmatici extraordinarii, in quibus ægrotantes insolita quædam loqui solent, pro divinis quibusdam ac propheticis motibus incauti habuerunt. Imo magis mirandus effectus præjudicii autoritatis, quo solo abrepti eruditorum præcipui interpretationes sacrarum literarum & doctrina aliarum disciplinarum non improbables sed valde verosimiles, modo repugnarent doctrinæ per seculum aut ultra receptæ, pro crimine maximo, hæresi scilicet venditarunt, & earum autores, homines alias moratos & sanæ mentis quasi à diabolo obsessi essent, sibi imaginati sunt. Pariter & prudentia cognoscendi alios homines à plurimis pro impossibili habetur, aut certe pro arte illicita vel magica, tantum quia vel Aristoteles de eâ nihil scripsit, vel ipsi eam ignorant, & nihil de eâ à præceptoribus suis audiverunt, quamvis eâ nihil sit demonstratu facilius, atque ipsa scriptura sacra ejus mentionem faciat.

Circa regulas speciales de fide historica repetenda monita modo discussa.

§. 59. Sunt etiam regulæ speciales non paucae, à plurimis Doctores in dirigenda fide historica commendatæ quæ tamen & ipsæ si accuratius considerentur nihil vel certe parum in applicatione ad casus obvenientes profunt, sed tot exceptionibus & limitationibus sunt obnoxie, ut omnia reliquantur in mera incertitudine, cum exceptiones frequenter tot casus contineant, quot ipse regulæ. Puta regulæ de fide historica orta ex famâ,

famâ, testimonio, taciturnitate, historiis publicis, & arcanis, Archivis, actis publicis, scripturâ privatâ &c. Primarium hic officium judicantis de fide historicâ est, respicere ad singulas circumstantias facti, & considerare, utrum relatio conveniat cum conexitate circumstantiarum, quæ in factis reliquarum creaturarum ob communem individuorum unius speciei naturam non adeo diversa esse solet, in factis humanis vero pro infinitate individuorum & pro infinitate ipsorum negotiorum variat. Ergo hic iterum mens præjudiciis vacua & genuinâ philosophiâ naturali & morali instructa utramque faciet paginam, contra mens his subsidiis non instructa per ejusmodi regulas magis confunditur quam instruitur. Quare quæ de hujusmodi regulis & communibus circa eas erroribus moneri poterant, sequenti capiti reservabimus, potissimum quia Jcti in ejusmodi regulis ponendis mire & misere luxuriari solent.

§. 60. Cum vero paucissimi hominum à præjudiciis sint purgati & genuinâ philosophiâ instructi, non mirandum quod in quæstionibus historicis tot contentiones, contradictiones & andabatarum pugnae deprehendantur, cum plerumque ex utraque parte dissentientium, loco rationum verosimilium afferantur colores rhetorici & fuci affectuum, utrobique etiam certari soleat regulis istis impertinentibus ac sibi contradicentibus. Sæpè etiam negotia sic intricata sunt, ut ex utraque parte afferantur conjecturæ verosimiles intuitu connexionis circumstantiarum, potissima vero facti circumstantia, à qua reliquæ dependent, ab una parte sic, ab altera modo opposito referatur, & fere deficiant media dijudicandi, uter scriptor vel testis veritatem dixerit quale exemplum per ea quæ capite sequente notabuntur, occurrit in historia vitæ Mariæ Stuartæ, Reginae Scotiæ sub Elisabethâ regina Angliæ capite truncatæ. Ergo sapiens in disceptationibus historicis magis quietum scepticum, quam inquietum dogmaticum agit, h. e. operam dat, ut ipse à præjudiciis vacuus id quod verosimilius est deprehendat, eique credat, si non possit, judicium suum suspendat, sed hanc fidem su-

Officium sapientis circa disceptationes historicas.

am aut suspensionem fidei alteri non obtrudat, verum data occasione credulitatem aut incredulitatem ejus placida monstratione verosimilitudinis tollere intendat, & si id efficere non possit, credulo aut incredulo huic non irascatur, sed, si ex incredulitate ista damnum sensurus sit, illius misereatur, & vices ejus doleat. Quod si alteri nil profit aut noceat, utrum historiam credat vel minus, tum sapiens multo minorem causam irascendi aut cum eo rixandi habet, sed neque tamen ullam causam dolendi, quin potius studet, ut historiis five veris five fabulosis & fictis, doctrinas bonas ad emendationem aliorum facientes amœniores faciat, & alterius attentionem excitet, recordatus proverbiorum vulgarium, quod exemplorum non requiratur veritas, eaque non tam probent, quam illustrent.

In factis historicis multa moraliter probantur, multa tamen et incerta.

§. 61. Dico in disceptationibus historicis. Neque enim in omnibus dubitandum, aut judicium suspendendum, aut verosimilitudo diu quærenda est. Sed multa sunt in historiis, de quorum veritate nemo sanæ mentis dubitaverit: v. g. Jesum fuisse, multos sanasse, infami morte necatum esse; Cæsarem fuisse dictatorem Romanum, in Galliis bella gessisse, à Bruto & Cassio interfectum esse, morte violenta Henricum Stuartum, item Davidem Rizio perisse, & alia multa facta esse, ob quæ male audiit Maria Stuarta, & sic infinita alia, etiam in historia profanâ, tantum verosimilitudinis gradum habent, ut vix à veritate necessaria secerni possint, ac æque stultus habeat. qui de horum veritate dubitare velit, atq; is, qui dubitare vellet, utrum bis duo sint quatuor, aut an trianguli tres anguli sint æquales duobus rectis, aut an vigilet, & manus ac pedes habeat. Quoniam tamen parum proderit generales circumstantias historiarum nosse, sine specialibus, cum hæc, & sæpe vel una harum, totum judicium de facti alicujus moralitate & usu in vita civili mutet, & vero de specialibus his plerumque dissensus sit, v. g. inter Christianos & eorum hostes, utrum Jesus resurrexerit, & vivus in cælum translatus sit, item inter Reformatos & Pontificios historicos, utrum Maria Stuarta jusserit & consenserit dolo malo

malo in crimina ipsi imputata, utrum à fratre suo consanguineo & aliis hominibus fuerit falsis narrationibus decepta, ac multa scelera sine ejus præscitu sub nomine ipsius patrata sint: hic sanè operam dat sapientiæ studiosus, ut quantum fieri poterit, mediam inter nimiam credulitatem & incredulitatem & incredulitatem viam inveniat.

CAP. II.

De

FIDE JURIDICA IN SPECIE.

§. I.

Fides Juridica dupliciter sumitur, vel pro fide, de quâ in *Ratio dicen-*
 corpore Juris & à Jure Consultis in doctrina juris tracta- *dorum. Fi-*
 tur, vel de quâ sermo est in praxi Judiciaria. Prior in lato *des Juridi-*
 suo ambitu tot significationibus fere est obnoxia, quot de fide *ca vellaè di-*
 secundum doctrinam Philosophiæ & sacrarum Literarum in *cta, vel in*
 capite præcedente adduximus, & sub se etiam fidem illam alte- *specie Judi-*
 ram Judicalem comprehendit. Posterior, uti solum ad fidem *ciaria.*
 historicam strictè dictam pertinet, ita cum illa & multa com-
 munia habet, & in multis tamen ab ea differt, ac peculiarem
 quandam fidei speciem constituit. Uti vero primum caput po-
 tissimum ad ostendendam differentiam fidei cordis & fidei ce-
 rebri est conscriptum, ut ii, qui Jurisprudentiæ dant operam
 confusionem harum duarum fidium aliis facultatibus Acade-
 micis frequentissimam, perniciosissimam tamen, evitare stude-
 ant; ita hoc caput potissimum occupatum erit, in ostendenda
 differentia fidei historicæ & fidei Judiciariæ, ut evitetur iterum
 confusio utriusque non raro à Jure-Consultis etiam, sæpe et-
 iam à Doctoribus aliarum Facultatum commissa. Quare etsi
 hoc intuitu possemus à prima significatione fide juridicæ hic
 plane abstrahere, non pigebit tamen paucis conferre doctri-
 nam capitis præcedentis cum fide juridica latè dicta, non tam
 ut ostendamus, Philosophiam nostram de fide convenire cum
 Juris-

Jurisprudencia nostra, uti ostendimus, eam convenire cum Sacris Literis, sed ut examinemus an Jurisprudencia nostra conveniat cum Philosophia sana. Etenim ratio est quidem subordinanda Sacris Literis, & ad ejus doctrinam examinanda, at ratio non est subordinanda jurisprudentiæ, quin potius, si Jurisprudencia Romana vel Canonica à ratione aberrat, inter est omnium, ut hoc ostendatur.

Fides Juridica latè dicta. Bonæ fidei possessor etiam is qui supine errat.

§. 2. Fides etiam in Jure nostro sumitur partim pro affectione voluntatis, partim pro affectione intellectus. Quod prius attinet, diximus §. 6. cap. præced. quod bona fides etiam de homine valde supino prædicetur, quod jura nostra etiam in bonæ fidei possessore observant. Etenim bonæ fidei possessor est is, qui non scit rem ad alium pertinere, sed putat, se esse dominum *l. bonæ fidei 109. ff. de V. S. l. item veniunt 20. §. petitam 11. ff. de hered. petit. l. legis Fabiæ 3. ff. ad L. Fab. de plagiar.* Etiam si supine erret & ignoret v. g. factum proprium. *Ulpianus l. Celsus 27. ff. de usuc. aut in jure erret, Ulpianus l. sed et si 25. §. scire 6. ff. de petit. hered. et si Paulus contrariæ sententiæ fuisse videatur, eum pro bonæ fidei possessore non habens, qui rem à pupillo sine tutoris autoritate emerit l. 27. ff. de contrab. emt. Non obst. l. nec supina 7. ff. de jur. & fact. ignor. l. Servius 4. ff. quod vi aut clam. l. 11. C. Unde vi.*

Res Credita. Contractus bonæ fidei.

§. 3. Porro diximus §. 7. quod credere sæpè apud Latinos sumatur pro fidere. Ita & in jure vox credendi sumitur, unde crediti & debiti voces descendunt & totus titulus *ff. de Reb. Creditis.* Sed & in contractibus & inde descendentibus actionibus bonæ fidei & stricti juris, vox bonæ fidei supponitur pro fiducia. Nam in contractibus bonæ fidei, qui mutuas præstationes continent, cum omnia ob infinitas circumstantias verbis exprimi in conventionem nequeant, sed hic magis ad æquitatem quam ad conventionem judici respiciendum sit, necesse est ut uterque utrique fidat, adeoque exuperans bona fides de iis prædicatur *l. bona fides 31. pr. & §. 1. ff. de pos. l. cum in societatis 3. C. pro socio.* Contra vero in judiciis stricti juris, cum unus saltem alteri quid præstet, magis ad verba respicitur, quam ad fiduciam,

am, quam alter in alterius promisso citra verba posuerit *l. quicquid 99. ff. de V. O.* Nam alias & in contractibus stricti juris bona fides i. e. carentia doli (*conf. §. 2. hic & §. 6. c. præced.*) adesse debet *l. si mandata 59. §. 1. ff. mandati l. bonam fidem 4. C. de O. & A.*

4. 4. Pertinet etiam ad fidem cordis *Novell. 17. c. 6. de fidei Fides publica* publicâ non passim dandâ, item *l. si veniri 24. §. in bonis 2. de reb. ca & privata. jud. possid.* In bonis mensularii vendendis potiores eorum *ca.* causam esse, qui pecunias apud mensam fidem publicam secuti deposuerunt. Adde *l. 12. C. de prox. sacrorum scriniorum lib. 12 & Edict. Justin. 2. ne præfides in causis fiscalibus fidem publicam dent.* Similis est ratio fidei à privatis datæ, quò pertinet *l. Græcè 8. pr. ff. de fidejuss.* ubi mentio fit antiquæ formulæ fidejussoriæ *τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω*, fide mea esse jubeo, dico volo & totus adeo *titulus de fidejussoribus.*

§. 5. Diximus etiam §. 9. *capitis præced.* & passim fidem cor- *Fides in ju-* dis non esse scientificam, & fidem intellectus opponi scientiæ. *re non con-* Contrà video equidem à nonnullis adduci *l. 136. ff. de R. l. ubi notat scien-* Jctus dicit: Bonam fidem tandundem possidenti præstare, *tiam. Fides* quantum *veritatem*, quoties lex impedimento non sit. Unde *veritatis,* quidam, aliquos ex Glossatoribus secuti, inferre volunt, quod *veri, verum.* *fides* etiam prædicetur de rebus certis & quas sciamus. Sed nolim tamen hac parte differentiam facere inter Philosophiam & Jurisprudentiam. Præterquam enim quod in jure opponantur perpetuo verus Dominus, qui *scit* se esse Dominum, & bonæ fidei possessor, qui saltem *putat* se Dominum esse, Jctus in dicta lege non dicit, quod *veritas & fides* sint unum idemque, sed solum, quod bona fides tantum possidenti præstet, quantum veritas, inter quæ duo magnam esse differentiam, vel dicta capitis præcedentis declarabunt, ubi docuimus fidem non esse scientiam, & tamen simul docuimus, verosimilitudinem in vita civili sæpius æquipollere certe veritati. Ut taceam veritatis vocem in dictâ lege sumi pro re ipsa, non pro convenientia intellectus cum re, seu ut in Scholis loquuntur, pro veritate Metaphisica, non Logica, qualis ad scientiam requiritur.

tur. Scio quidem, quod sæpius etiam in Codice mentio fiat *fidei veritatis, fidei veri, item fidei rerum* l. 1. C. *si minor ab hered. se abstin.* l. neque 6. C. *de compens.* l. ult. C. *de præd. minor.* l. verba 6. *de testam.* l. cum nemo 5. C. *de A. vel R. P.* & passim alibi. Sed ut taceam, in Codicis legibus non quærendam esse proprietatem verborum, contextus ubique ostendit, per veritatem & verum intelligi tale quid, quale ipsa fides admittit. Admittit autem fides saltem verisimile. Et verisimile sub voce veri latius accepta comprehenditur.

Fides Juridica formula, Pythagorica, irrationalis, carbonaria.

§. 6. Hactenus benè. Jam & nævi Jurisprudentiæ nostræ monstrandi sunt. Mirum vero, leges Pandectarum, quæ ex scriptis JCtorum Ethnicorum excerptæ sunt, convenire cum sana philosophia de fide, contra, ut jam videbimus, leges Christianorum Imperatorum doctrinæ veræ & in recta ratione fundatæ non convenire. Sed id nobis non mirum, postquam jam *cap. præcep. §. 27. seq.* ostendimus, per principia Anti Christi jam sub Constantino M. fidem & contra usum sermonis latini ac rationem & contra SS. literas usurpari cœpisse pro formula scripta, & credulitatem jactatam esse pro fide, & sic introductam esse fidem Pythagoricam, irrationalem, carbonariam. Non id fecimus, ut ulcus, cujus origo à Clero est, animo insultandi cuiquam, tangere, idque omnium oculis exponere citra necessitatem, tanquam rem à nostro scopo & à Jurisprudentia alienam & ad Dominos Theologos pertinentem voluerimus, sed quoniam ista pseudofides proh dolor! & Juridica facta est, postquam scilicet Constantinus & reliqui successores ejus, ac Justinianus noster tyrannidem Papalem, cujus primarium articulum istam pseudofidem suprâ diximus sibi injici passi sunt, atque sic istud contagium Papismi etiam nos JCtos in medio, quem nonnulli falsò gloriantur, Ecclesiæ Evangelicæ florentissimo statu, invasit. Opus ergo erit ut harmoniam juris nostri cum doctrina illa capitali tyrannidis Papalis paucis ostendamus.

Ostenditur

§. 7. Ut enim taceamus Juris Canonici titulum *de fide & fidei*

fidei articulis, utpote de quo nullum est dubium, in frontispicio statim Codicis occurrit rubrica *de Fide Catholica*, per quam intelligitur doctrina de fide *l. 1. d. 1.* sensus (intellectualis) fidei intemerata *l. 2. ibid.* fides scripta *l. 3. §. 3. eod.* fides verè exposita *l. 4. eod.* Habes ergo hic fidem *formulariam*, unde & ipsa, disertis verbis vocatur sancta fidei formula seu Symbolum, *l. 7. §. 3. eod.* Habes fidem *Pythagoricam*, sequitur enim Imperator fidem, quam claret sequi Pontificem Damasum, & Petrum Alexandriæ Episcopum *d. l. 1.* & quam prædicant sanctissimi Dei sacerdotes *l. 6. pr. eod.* Habes fidem *irrationalem* & rationem fidei huic formulariæ subjugandam, cum gravissimè prohibitum sit, ut nemo semel iudicio reverendissimæ Synodi iudicata & rectè disposita revolvere & publice disputare contendat *l. 4. eod.* Habes denique fidem *Carbonariam*, cum præcipitur, ut observentur dogmata quatuor Conciliorum (vulgo Oecumenicorum) sicut sacræ scripturæ & eorum regulæ sicut leges *Nov. 131. cap. 1.* Simul vero habes *tyrannidem* Anti-Christi, ope introductæ hujus fidei carbonariæ exercitam, dum contra omnes, qui vel hiscere saltem audent, gravissimæ pœnæ sunt statutz *l. 1. de fide Catholica & l. 1. de heret. & manich.*

ex Codice Justiniani.

§. 8. Quæ omnia cum sic satis aperta sint, mirandum esset, quod JCU Evangelici tyrannidem hanc Anti-Christicam in expositione Codicis non observaverint & notaverint, nisi communis & inter Evangelicos etiam passim vicens persuasio de fide formularia iis imposuisset, ut non solum hoc capitale principium Papismi cum doctrinâ Evangelii, (præprimis tacentibus & approbantibus iis, qui id ante omnes notare debuissent) convenire sibi persvaserint, sed & alia Codicis Justiniani in legibus Ecclesiasticis ubique papizantis, plerumque pro sanis & justis habuerint, ac non solum in Cathedra aut scriptis defenderint, sed & in praxi secundum talia jura plane Ethica & Papistica pronuntiaverint. Prodiit jam anno 1618. Coloniz Agripp. Cornelii à Rynthelen Advocati Dusseldorpiensis Jurista Romano Catholicus, in quo scripto autor intendit, ut

Codex Justinianus ubique Papisticus.

præcipuas controversias Romanæ Ecclesiæ cum aliis sectis ex legibus Justiniani probet. Pari intentione anno 1662. similem tractatum Arnoldus Corvinus Consiliarius Moguntinus a didit sub titulo: *Imp. Justinianus Catholicus*, qui assertionem nostram de Papismo Codicis Justiniani satis probabunt: Quamvis non diffiteamur, dictos autores, ut intentioni suæ inservirent, nonnulla nimis anxie & remotè conquisivisse, sæpe etiam errore communi deceptos esse. Ita B. Baierus noster peculiari disputatione olim Jenæ habitâ, quæ quarta est in decade secunda nuper publicata, adversus Arnoldum Corvinum valde probabiliter adstruxit, falsum esse, quod Justinianus Papæ Romano potestatem aliquam eminentem vel in spiritualibus vel in politicis tribuerit, sed potius Epistolam Papæ Johannis quæ legitur post l. 7. *C. de Fide Catholicâ* esse supposititiam. Interim tamen cuilibet, præprimis Cornelii à Rynthelen tractatum legenti patebit, ab eo Papismum Juris Justiniani ad oculum esse demonstratum. Ex quo etiam pro illustratione dictorum §. præced. pauca licebit excerptare. Ita vero cap. 6. p. 18. *Nota quod quidam rectè colligunt ex d. l. cunctos i. de summâ Trinitate, quod si quis interrogaretur de fide, sufficiat respondere, se credere, sicut sacro sancta Romana Ecclesia, nec habet opus explicite respondere de singulis articulis, nisi sit Rector aut Prelatus. Ita Innocent. Hostiens. ad. d. l. cunctos.* Adeoque patet, quod ipsi Pontificii fidem suam carbonariam ex legibus illis Justinianeis deducant.

Exempla Fidei Juridicæ, quatenus est species fidei intellectualis Philosophicæ Scepticismus Juridicus.

§. 9. Sed pergendum ad alia. Diximus cap. præced. §. 35. & 42. tot esse species fidei intellectualis Philosophicæ, quot sint disciplinæ, eoque etiam Jurisprudentiam retulimus, & hujus fidei Juridicæ exempla hoc capite daturus esse promissimus. Ita hic credit dari Antinomias multas, alius paucas, alius nullas, sed omnes distinctione subtiliter excogitata posse conciliari; hic credit, magnum hodie esse usum Pandectarum, alius exiguum; hic credit textum juris ita esse exponendum, alius aliter. Et quis omnia exempla fidei Juridicæ recensere aut ex infinito eorum numero præcipua saltem referre posset. Tot enim sunt

sunt exempla fidei Juridicæ, quot sunt Controversiæ Docto-
rum, hæc vero sunt innumerabiles, ita ut & vel ex communi-
bus opinionibus contra communes magna volumina jam ab
Hieronymo de Cævallos sint conscripta. Ned aliud admittit
natura Jurisprudentiæ. Est enim habitus interpretandi leges.
Omnis Interpretatio conjecturis nititur. Ex conjecturis sem-
per verosimilitudo oritur, nunquam certitudo Logica. Et in
specie circa doctrinam interpretationis omnis voluntatis hu-
manæ, sæpissime in utramque partem argumenta valde verosi-
milia occurrunt, ut si ulla in disciplina causæ subsint, cur sapi-
ens magis ad Scepticismum quietum inclinare debeat, quam
ad Dogmaticismum rixosum, prout in capite præced. simul no-
tavimus, vel maxime id in Jurisprudencia obtineat. *vide Scepti-
cismum Juridicum Witteb. in Dn. Præsidis Hist. Sap. & Stultit.* Unde
vel ex hoc capite se publicæ omnium irrisioni exponet, qui cir-
ca Juridicas controversias ab alio Jcto dissentiens, i. e. aliam fi-
dem Juridicam habens, in contumeliam alterius suam fidem
pro norma veritatis & certitudine infallibili, alterius vero opi-
niones pro erroribus velit jactare, multo magis autem, si ex
illis, quæ opinione quadam supposita, per bonam conse-
quentiam sequuntur, numerum errorum cumulet, & sic de
chiliadibus errorum alteri ostensis gloriaretur. Hoc enim pa-
cto nihil aliud efficiet, quam ut cordati viri propriam ejus
stultitiam secundum totidem chiliades numerent. Præprimis
cum in materia utrobique verosimili sapiens omni ratione de-
stituatur, cur præter simplicem suæ opinionis eamque placi-
dam expositionem cum altero tamquam turpiter errante agere
sustineat. Omnis error est contradictio veritatis. In causa
verosimili malè pronunciamus hoc ita esse, sed hoc ita nobis vi-
deri. Qui alius opinionis est, non ait pariter, rem aliter esse,
sed rem aliter videri sibi. Non autem sunt contradictoria.
Mihi hic videtur, & mihi aliter, quia utrumque verum est.
Ubi ergo nulla vera contradictio, ibi nullus error.

§. 10. De fide Juridica latè accepta satis. Fides Juridica *Convenient-*

*lia & discon-
venientia fi-
dei Juridicae
à fide histo-
rica.*

*Fides Histo-
rica an de-
sur? Occasio
questionis.*

*Dubium cir-
ca primam
rationem
pro existen-
tiâ fidei hi-
storicae.*

Stricte dicta seu Judicialis est fidei historicae stricte dictae speci-
es, nisi quod in fide Juridica aliquando certae & speciales regulae
ab hominibus praescriptae observentur, quas in fide historica
capitis praecedentis non attendi diximus. Ita Judici fides de ac-
tione humana est facienda per conjecturas verisimiles, v. g.
per testes fide dignos, de quorum adeo fide speciales regulae
non dari possunt, quod vero v. g. jurati testes esse debeant, hoc
fidei juridicae peculiare est. Ut itaque utriusque fidei confu-
sionem evitemus, distinctius paulo ista convenientia & di-
sconvenientia fidei historicae & juridicae erit ostendenda.

§. 11. Sed forte frustra de his disputamus, frustra dicta sunt
ea omnia, quae hactenus observavimus, si non datur fides histo-
rica. Sublato enim genere fides juridica tanquam ejus species
removebitur. At quis dubitet eam dari? Subesse rationes ma-
gnas dubitandi praesumendum est, cum vir Consultissimus Jo.
Eisenhartus Professor Academiae Juliae in comment. de fide hi-
storica id principaliter & multâ diligentia agat, ut demonstret,
dari fidem aliquam historicam. Uti vero saepius contingit ut
dum de re, qua hactenus nemo dubitaverit, dubitare incipia-
mus, dubia magis magisque crescant, ita non diffitemur, lectis
illis fidei historicae demonstrationibus dubia nobis fuisse sub-
nata, de quibus forte non cogitasset, si non observasset, non
virum Clarissimum magno conatu laborasse, ut fidei historicae
existentiam corroboraret, adeoque hoc ipso supposuisset, non
habendum pro fatuo, si quis de fide historica dubitaret. Ergo
vel dubia illa tollenda erunt, vel totus discursus noster de-
lendus. Age videamus.

§. 12. Cum ergo in re dubiâ affirmanti incumbat probatio,
initio pro existentia fidei historicae affertur c. 4. §. 2. *hanc non ra-
tione duntaxat, sed quæ rationi hâc in parte non cedit, omnis generis e-
ruditionis Antistitum confessione & unanimi suffragio demonstrari posse.*
Sed vereor, adversus ista Scepticum excepturum, per testimo-
nia humana non probari existentiam rerum invisibilium, qua-
lis fides est, & multitudinem errantium non patrocinari posse
errori.

errori. Jam vero capite præcedenti rejectum esse axioma Philosophiæ Aristotelicæ, in rebus philosophicis id pro verisimili habendum, quod videatur pluribus aut sapientioribus. Semalle uni Senecæ tanquam omnium assensu sapienti credere, quam testimonio mille aliorum. Ita autem Seneca Nat. quæst. VII. c. 16. *Nec magna molitione detrabenda est autoritas Ephoro: Historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. Et hoc in commune de totâ natione, (scilicet historicorum per jocum, non de natione Græcorum, ut exponit noster cap. 10. §. 3. utpote quorum antea nulla mentio erat injecta) quæ approbare opus suum & fieri popolare non putat posse, nisi illud mendacio adspersit. Ergo, perget Scepticus, transeat argumentum ab autoritate, & videndum erit, an fortior sit ratio pro fide historica.*

§. 13. Affertur autem talis *ibid.* Si quidem non daretur fides Dubium circ-
historica, nihil determinate sciri posset eorum, quæ aliquot ante nos secu-
lis gesta sunt, & rebus naturalibus, aliisque acciderunt. Nulli civitatum,
regnorum & imperiorum, legum & juris conditores noti essent, nulli e-
ruditionis & scientiarum vetusti interpretes, nullarum veterum urbium
fata fortuneque; sed tantum quicquid beri hodieque dictum factum sen-
sibus nostris percepimus, hoc saltem, si Diis placet, perspectum cognitum-
que foret. Hic dubitans de fide historica non poterit non re-
gerere, se omnino putare nihil determinate sciri in rebus an-
tiquis, sed omnia incerta & dubia esse. Alias enim de fide hi-
storica non dubitaret. At vero, inquit Vir Clariss. d. l. eorum,
quæ antiquis seculis facta gesta que, quam plurima nos scire arbitra-
mur. Igitur necesse est, historicâ fide, si non omnia, pleraque saltem eo-
rum à nobis cognosci, quæ nostra parentumque nostrorum memoria non
attingit. Hic urgebit dubitans, non rectè inferri ab opinione
scientiæ ad scientiam ipsam, & debere sic concludi, igitur ple-
raque nos fide historica cognoscere arbitramur: Hoc vero fa-
cilè concedet. Non enim dubitat de opinione hominum circa
fidem historicam, sed de fide ipsa. §. 14

**Dubium con-
tra tertiam.**

§. 14. Sed fortè convincet scepticum ratio Augustini al-
lata cap. 6. §. 5. *cujus summa eò redit: Sublata fide nihil incolu-
me remanere humanæ societatis, sed omnia perturbari, si nihil velimus
credere: Totam adeò perituram amicitiam, si quod non video, credere
non debeam, cum charitas sit invisibilis. Amicitia autem pereunte, peri-
tura esse connubiorum, cognationum, & affinitatum vincula &c. Ad ista
surget scepticus, & caput extollet, atque ejusdem se esse cum
Augustino opinionis affirmabit. Imò fontem ostendet unde
Augustinus ista fortè hauserit. Simili enim ratione Arnobius
disputat adversus Gentes lib. 2. p. m. 46. seq. Quoniam ait, ridere no-
stram fidem consuevistis, atque ipsam credulitatem (unde obiter nota
ad illustrationem capitis præcedentis, jam & Arnobium cre-
dulitatem synonymicè usurpasse pro fide) facetiis jocularibus lan-
cinare, dicite ò festivi & meraco sapientia tincti, & saturi potu, estne o-
peris in vita negotiosum aliquod atque actuosum genus, quod non fide
præeunte suscipiant, sumant, atque aggrediantur actores? Peregrina-
mini, navigatis: non domum vos credentes peractis negotiationibus re-
meaturos? Terram ferro scinditis, atque oppletis seminum varietate:
non credentes vos frugem percepturos esse vicibus temporariis? Conju-
galia copulatis consortia: non futura esse credentes casta, & officiosi sœ-
deris in maritos? Liberorum suscipitis prolem: non incolumen creden-
tes fore, & per gradus ætatis venturam senectutis ad metam: Ægritudi-
nes corporum medicorum committitis manibus: non credentes morbos
posse mitigatâ asperitate leniri? Bella cum hostibus geritis: non victo-
riam vos credentes præliorum successionibus relaturos? Veneramini De-
os & colitis: non credentes illos esse, & propitias aures vestris supplica-
tionibus commodare? Sed, ita perpet scepticus, quorsum ista o-
mnia? Loquuntur Augustinus & Arnobius de fide Christiana,
de fide cordis seu fiducia. Jam vero probandum est, dari fidem
historicam. Fides autem historica est intellectualis.*

**Dubium cir-
ca quartum.**

§. 15. Remota vero sic ratione Augustini, parum commo-
vebitur Scepticus iis quæ sequuntur d. c. 6. §. 6. *Melchiorum
Canum ex Theodoro ostendere, fidem esse, ceu primariam basin, disci-
plinarumque crepidinem, & in hoc ei consentire Aristotelem, tradentem,
quod discipulum oporteat credere, atque huic adstipulari Philonem, ad-
dentem,*

dentem, quod alias erudiri non possit, qui docenti non credat. Quare factum esse, ut natura autor in hominum mentibus inclinationem naturalem ad credendum impresserit. Sc. Deprecabitur hic haud dubie Scepticus auctoritatem & Cani, & Theodoreti, & Aristotelis, & Philonis, ob rationes §. 12. Fidem discantis quod attinet, concedet, discantem debere credere fide cordis, negabit eum debere credere docenti credulitate intellectus, quin potius urgebit, capite præcedenti hanc fidem Pythagoricam & carbonariam esse rejectam.

§. 16. Sequitur nova ratio cap. 9. §. 1. Quia res ab Historico commemorata revera contigit, hic potuit sensibus suis illam percipere, & quoniam perceptam eam memoriâ dignam judicavit, memoriæ quoque posteritatis eandem commendare voluit; quia vero hoc potuit & voluit, eam quoque literis & memoriæ posterorum commendavit. Voluisse autem censendus est, quia id ipsum ab eo factum esse volumen historicum, quod in manibus est, reaspe demonstrat. Hic primo dubitans dicet, se aut non intelligere vim hujus rationis, aut sensum hunc esse Fidem historicam inde dependere, quod historicus & potuerit & voluerit vera scribere, potentiam probari ex eo, quod res revera contigerit, voluntatem ex ipsa scriptura historiæ. Jam vero addit, in probatione potentiæ apertè peti id quod est in principio; Dum enim de fide historica dubitatur, dubitari simul, an res revera extiterit; & in probatione voluntatis confundi quæstiones: an scilicet historicus voluerit scribere, & an voluerit verum scribere. Prius probari ex codice historico, qui in manibus est, at voluntatem veritatis dicendæ ex codice historiæ non apparere.

§. 17. Sed forte præsumptio est pro historico. In dubio enim, sic dicitur cap. 8. §. 18. unusquisque debet præsumi bonus & verax, maxime si id, quod narratur, nec incredibile nec absurdum sed probabile ac verosimile existat, & scriptor nec amore, nec odio partium, de quibus narrat, duci intelligatur. Hic scepticus urgebit, conditiones nihil asserere, & de his ipsis conditionibus esse sermonem. Præsumptionem bonitatis valere quidem in judicio, in fide historica
Dubium circa quintam.
Dubium circa sextam.
dubium

dubium annon majoris efficaciae sit praesumptio scripturae; omnis homo mendax. Adde quod etiam si historicus praesumatur verax, tamen potuerit esse deceptus ab aliis, & quod nota sit alia regula, virum veracem posse mendacium seu falsiloquium dicere.

*An historici
praesumantur
errare.*

§. 18. Sublata vero ista praesumptione veritatis pro historico, sua sponte videtur corruere quod eidem superinstructum est. Tale est quod assertur *cap. 9. §. 10.* *Ei, qui historico de sui avi rebus gestis testanti falsum objiciat, cum probare debere vel ignorantiam, vel malitiam historici, cum falsum ab alterutro horum proficiscatur.* Et forte Scepticus huic assertioni contrariam opponet ex verbis *cap. 11. §. 1.* *Ex omnibus historiis a quocunque demum scriptore consignatis, eas tantum fide dignas esse, quae idoneo suae veritatis testimonio nitantur.* Deinde nec forte difficile esset multis exemplis & praesumptionibus ignorantiam aut credulitatem historicorum probare. Ipse autor de imperitia, ignorantia, vel errore historicorum in recensione rerum a se remotiorum conqueritur *c. 8. §. 4. & 17.* Multa vero ignorari etiam de iis quae nostris temporibus & in iis locis ubi degimus sunt, aut admixtis falsis circumstantiis nobis persvaderi, quotidiana docet experientia. Cui non obest quod assertur *d. c. 9. §. 10.* *non praesumi prudentem hominem ignorare quod omnes in civitate vel provincia sciant* *arg. l. 9. §. 2. ff. de J. & F. Ignor.* Respondebit enim Scepticus, in quaestione esse, partim, an Historicus fuerit prudens homo, partim an res quas narrat ab omnibus sciantur & annon potius scientia illa omnium sit putativa, praecipuis cum tot sint errores communes. Argumenta vero legum ex Jure Romano deprecabitur in quaestione de fide historica tanquam re philosophica, & ad intellectum pertinente, cui non ferantur leges. Similis erit responsio ad ea quae sequuntur. In rebus antiquioribus haud raro plures in eandem rem scriptores solere concurrere, inter quos laetere vel obsecurus esse non possit is qui documentis aut testibus melioribus nitatur, cujus inde narrationi potior lux veritatis assistat. Nam (1.) saepe in antiquioribus plures non concurrunt: (2.) si con-

cur-

currunt, de concursu plurium unanimi mox dicendi locus se offert, (3.) si plures dissentiant, sæpiissime latet & obscura est veritas vel ideo quia æque dubium est fundamentum dijudicandi documenta antiqua & testes meliores.

§. 19. Deinde quod voluntatem historici attinet, non con- *An presu-*
vincet Scepticum *autoritas Grotii, necesse esse, ut aliquid afferatur, mantur men-*
quo testis suspectus reddatur. Autoritate enim non pugnamus. *tiri?*
Nec difficulter afferri potest communis corruptio humanæ
naturæ. Sequitur: Nam si *carca!* suspicione testimonium, vel propter
personam à quâ fertur, quod honesta sit; vel propter causam, quod ne-
que lucri neque gratiæ, neque inimicitia causa sit, admittendum est l. 3.
pr. ff. de testibus. Sed de legibus Romanis jam monuimus. Et
infra videbimus, multa in judiciis admitti, quæ ad fidem hi-
storicam extendi nequeunt. Quam facile vero vel à persona
scribentis, vel ex causa possunt fontes suspicionis de falsitate
oriri? In rerum recentium commemoratione amoris aut metus suspicio-
nem contrahere solent historici, si describant res magnatum aut Rerum
publicarum quibus fortunarum suarum initia aut incrementa accepta
ferunt, ait noster, c. 8. §. 17. Similes suspensiones & de reliquis hi-
storicis non sine causa concipi possunt. Tollent etiam istæ su-
spiciones amoris, metus, & alii, assertionem aliam cap. 10. §. 5.
Historicum non eadem quâ testis in obscuro privatoque ac forensi negotio
securitate mentiri posse, in negotiis plerumque notoriis, ac talibus, quæ
non solum illius sed plurium conscientiam tenent, quin statim experiatur
contradictiones & reprobationes intelligentium, cum æterna fidei & exi-
stimationis suæ decremento, ac macula indelebili. Nam & ab istis con-
tradictionibus retinere homines possunt amor historici, metus
potentis, in cujus favorem historicus mentitus est, aut odium
illius, in cujus odium historicus scripsit.

§. 20. Hactenus vidimus argumenta generalia pro pro- *Communis*
banda fide historicâ, sequuntur specialiora De communi histo- *historicorum*
ricorum consensu quædam ex Everhardo adducuntur cap. 7. §. *consensus an*
20. In casu, ubi diversæ opiniones ab historicis afferuntur non semper ha- *fidem pariat.*
bere locum l. 14. C. de fide instrum. per quam neutra ejusmodi historia-

*Parum apte
allegantur leg. civil.*

rum in ea opinione diversa fidem habere videatur. Notabit hoc obiter, Scepticus, & ex illis contra sequentia urgebit, quam parum apte hic allegentur leges civiles. (*Nam frequentiore opinione debere prevalere minus frequenti l. 1. pr. vers. Sane crebrior ff. de Off. Quaest. Unde etiam d. l. ubique & perpetuo allegari à Dd. ad hoc, quod communis opinio sequenda sit. Non ignotum equidem esse, quod opinio debeat cedere veritati l. si pater 4. §. quoties 1. ff. de manumiss. vindicta. Sed hoc procedere veritate manifestata. In casu autem nostro veritatem non esse manifestatam, unde debere inspicere quod verosimilius est c. inspicimus 45. de R. l. in 6.*) Hic Scepticus initio dubitabit, annon regula illa, quod opinio debeat cedere veritati, etiamsi ea nulla lege Romana corroboretur, valeat etiam in veritate manifestanda, æque ac in manifestata, h. e. ubi quis probare vult, opinionem communem esse erroneam. Deinde idem nulla lege Romana patietur sibi persuaderi quod communis opinio sit verosimilior, & ad eam assertionem refutandam ab ipso Dn. Autore ex §. statim sequente 21. d. cap. 7. mutuabitur exemplum Donationis Constantini, quam ipse falsitatis arguit, etsi diu communis opinio eam pro vera habuerit.

*Communis
eruditorum
calculus pro
historicis fide
dignis. Hi-
storici Clas-
fici.*

§. 21. Videamus jam annon generalis saltem & communis eruditorum calculus fidem conciliet veritatis Historicis quibusdam, ut non sterputat cap. 18. §. 17. Scilicet ut ex Alciato notat. d. c. §. 3. Et ab autoritate veterum in sua cujusque arte legitimam esse probationem, quales sint, qui communi studiosorum calculo per Academias jamdiu approbentur, ut Hipocrates Galenusque Medicis l. 7. ff. de Statu hom. Plato & Aristoteles Philosophis l. 1. ff. de nundinis. l. 36. ff. de Solut. Livius, Salustius, Tacitus historicis l. 8. ff. ad l. Jul. Majest. l. 1. ff. de Off. Quaest. Cicero & Virgilius humanitatis Professoribus, l. 39. ff. de pæn. l. 6. §. fin. ff. de R. D. Dubitabit hic initio Scepticus, utrum studiosorum calculus possit haberi pro calculo eruditorum. Deinde mirabitur fecundum usum juris Romani, quod etiam Autores Classicos in singulis facultatibus exinde probaverit Alciatus. Cæterum uti putabit, autoritate tali Classica terreri saltem pueros in clasibus sedentes, genuinos autem philosophos sanam ratio-

rationem remota omni autoritate sequi, & forte acrem doctrinam B. Ammani Medici Lipsiensis, subinde in scriptis publicis contra Autores Classicos in Medicina propositam commendabit, ita ipse audebit salva legum Romanarum reverentia Livium, Salustium, Tacitum ex classe Historicorum classicorum ejicere, vel ex iis quæ Vir Clarissimus statim §. seq. 4. ex Flavio Vopisco sine nota displicentiæ refert. *Neminem historicorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum: prodiisse quin etiam, in quo Livius, in quo Salustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trojus manifestis testimoniis convinceretur. Quinimo cum multa honoris præfatione memorat Merius Viri illustri testimonium, quod ex Heinio quondam audierit, observatas ipsi esse aliquot Livianarum hallucinationum centones.*

§. 22 Simul autem vereor, ne ex hoc Vopisci loco, & aliis *Nullum historicum videri* erudite conquisitis observationibus Clarissimi Autoris Scepticus *fide dignum.* arma sumat omnibus historicis fidem detrahendi & sic dubium suum contra omnem fidem historicam verosimilius reddendi. Quid enim fiet de fide historica, si juxta Vopiscum nemo historicorum non aliquid sit mentitus? Quid fiet de fide historica, si, ut inquit noster *eod. cap. 8. §. 12. cujuslibet ævi & nationis historia aut alterutro aut utroque nomine* (sc. ob imperitiam aut credulitatem, vel ob affectum historici) *corrupta & vitata sit?* Si & de Græcis & Romanis historicis, si de historicis Imperii Romano Germanici, si de scriptoribus Historiæ Ecclesiasticæ & Civilis tales nævi prædicandi sunt, & de omnium laudatissimis id saltem prædicari potest, quod fuerint scriptores prudentia & fide nulli alii secundi, homines tamen & humanæ imbecillitatis, ut & cæteri, non expectes? *d. c. 8. §. 12. 13. 14. 15. 16.* Annon hoc idem est dicere, quod ob eam ipsam imbecillitatem humanam nulli sit fides certo habenda? & quod *ob hos omnium historicorum nævos tanta caligo & incertitudo in multis* (Scepticus hic putabit convenientius dici in omnibus) *magni momenti rebus antiquis nostram ætatem premat. cap. 11. §. 9.* Caligo vero & incertitudo sunt fidei historicæ opposita.

*Fama an cri-
terium fidei
historica.*

§. 23. Sed qui naves suos habent omnes historici, non ubique tamen, sed in quibusdam saltem navis laborant. Ergo isti navi universales existentiae fidei historicae ob stare nequeunt. Haberet hæc exceptio momentum aliquod, si modo Sceptico ostendi posset criterium secernendi res fide dignas a rebus tali fide destitutis. At fundamento ejusmodi deficiente magnam vim patietur in animo dubitantis tota fides historica. Ergo consideremus, quæ criteria hic suppeditet Vir Clarissimus. *Historia*, ait c. 4. §. 4. *fides, si suapte luce non radiet, per famam consentientem evadit manifesta, sic docente Vasquio, in tantum, ut in antiquis ad solam famam omnes species probationis redigantur, & cap. 5. §. 20. docet, quod etiam de factis rebusque recentibus per famam consentientem fides inducatur.* Eadem est ratio traditionis continuo propagatae, de qua agitur cap. 11. §. 20. Hic equidem Scepticus concedet, traditionis & famæ eandem esse rationem, ac parum differre famam & traditionem, sed scrupulum ipsi ingentem injiciet; quod deprehendat cap. 4. §. 1. *asserit, relationes hominum sæpe numero falsissimas esse, & mendacia non tantum e civitate in civitatem, sed etiam e domo in vicinam domum jactari: Et hoc nimirum famæ ingenium esse, quæ tam ficti pravi que tenax sit, quam nuncia veri. Quin earum quoque traditionum quæ per complures annos pro veris habita sint, falsitatem tamen detectam esse constare.* Nec scrupulum adeo hunc tollit responsio cap. 10. §. 1. quod objectio valeat saltem de primis relationibus vanorum hominum, & de fama adhuc recente ac velut momentanea, cum objectio aperte loquatur etiam de fama diu continuata. Adde quod Scepticus non sine verisimilitudine putabit, si primæ relationes non sint fide dignæ, eandem quoque esse rationem continuationis earundem. Uti enim verum per repetitionem non redditur falsum, ita nec falsum per repetitionem fieri verum. Imo respuet etiam ex alio capite famam tanquam criterium fidei, cum fama opus habeat alio criterio æque dubio ex dictis cap. 11. §. 3. *Fama inducit justam credulitatem quando procedit a personis fide dignis. Accidere enim interdum (imo sæpiissime dicet Scepticus) solet, ut aliquid vulgo allatum, si quis certos velit examinare testes, an ve-*
rum

rum sit, neminem id serio testantem inveniat, fiatque, ut quod ab omnibus dici jactatur, asseratur a nemine rumorque ille evanescat in auras. Ergo hic novo criterio opus erit dijudicandi homines fidedignos, a non fidedignis; opus erit investigare originem famæ. Quam ratissime vero famæ origo deprehendi poterit? Et quid si deprehendatur? Si ab origine famæ famæ criterium dependet, ergo non a fama ipsa. Nam origo famæ nondum fama est. Itaque fama non erit medium persuadendi Sceptico fidem historicam.

§ 24. Neque adeo eam persuadebit temporis diuturnitas, *An temporis diuturnitas?* & quod exinde asseritur cap. 7. §. 11. & 12. libris historicis tribui fidem si longissimo tempore fuerint comprobati. Sic enim censere Mascardum & Dd. communiter, quorum plures ibidem citantur. Præterquam enim, quod jam §. præced. ex cap. 4. §. 1. contrarium fuerit ostensum, parum consolabitur Scepticum excusatio cap. 10. §. 10. §. 2. quod traditiones diu pro veris falso habitæ sint, id factum esse ex quadam superiorum seculorum & securitate atque oscitantia subsequendum. Quis enim, inquit Scepticus nos convincet, quod simus prudentiores & cautioniores majoribus, & quod aliquando posteritas nostra de fide nostra historica non eadem dicet, quæ nos jam dicimus de fide nimis credula majorum? Cens. autorem cap. 11. §. 21.

§ 24. Quid quod, si temporis diuturnitas esset criterium fidei historicæ, sequeretur nulli novæ historiæ esse fidem adhibendam, de quo tamen novum dubium oriretur. Placet quidem Cl. *Novæ historiæ an fide digna?* Autori cap. 7. §. 17. sententia Wesenbecii. In judiciis non credi historiis aut scriptis divulgatis novis, quæ non excedant hominum memoriam, & Bodini, veritatem non nisi longo & diuturno tempore in lucem erui, cum scilicet vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt. Sed statim tamen addit. Si quæ tamen historia factorum recentium edatur approbatione eorum, quorum acta memoriæ publicæ ab aliquo scriptore consecrata sint, hanc statim a primo suæ publicationis momento plenam vim probandi habere videri, ut descriptiones solennitatum in coronatione, receptione homagii, nuptiis, funeribus magnatum, & Historiam festi secularis Academiæ Julis. Et circa hæc

hæc Scepticus proponet sua dubia. Primo mirabitur, cur, ubi de fide historica sermo est, exempla tantum afferantur talium historiarum, quæ parum utilitatis habent. Se enim id audivisse verisimiliter dictum: Magnas solennitates esse magnas vanitates. Deinde relictis exemplis approbationem eorum, quorum historiæ scribuntur, habebit pro signo veritatis tam fallaci, ut communiter esse solet testimonium in re propria. Et quemadmodum jam supra ex cap. 8. §. 17. fuit adductum, quod historicus contrahat suspicionem amoris aut metus, describens res Magnatum, ita approbatio Magnatum majorem suspicionem excitabit, historiam ejusmodi esse valde adulantem. Quotus quisque enim blanditias aliorum non probat, quotusquisque approbat veritatem sibi displicentem?

Nova de rebus antiquis scribentes an fide dignæ?

§. 26. Similis ratio dubitandi erit circa novas historias de rebus antiquis. Nam si saltem temporis diuturnitate fides historica comprobatur, ineptum esset judicium Maresii quod tamen autor Clarissimus probat cap. II. §. 10. *Quod si cuilibet auctori gravi scribenti de iis, quæ ducentis annis ante se contigerint, fides sit deroganda hoc tantum argumento, quod nulli nunc extent illo vetustiores testes rerum, quæ ab ipso narrantur, debet apud nos nutare auctoritas omnium fere Historicorum Græcorum & Latinorum?* Hic regeret Scepticus, viderit ipse Autor, quomodo hæc secum conciliet, mihi certe non obstabunt, qui jam §. 22. ex ipso Autore fidem omnium historicorum dubiam reddidi. Nec satisfaciet forte Sceptico discursus qui sequitur d. cap. II. §. II. *Historicum pluribus seculis remotum a re quam narrat, si vetustiore narrationis suæ testem nullam habeat, contemnendum, & narrationem ejus in album fabularum referendam esse. Si autem Historicus habeat ejusmodi testem, produci eum oportere. Si tamen quis testem idoneum non allegaverit, si tamen allegare potuerit, hætenus quoque fide dignum esse.* Nam Scepticus queret, unde scire possimus, quod omnes fere Historici Græci & Latini facta antiqua referentes, nec tamen ad testem provocantes, allegare potuerint testem fide dignum?

Argumentum negati-

§. 27. Magnam connexionem cum præcedentibus habet dubium vexatum circa fidem historiarum noviorum & circe argumen-

mentum negativum a testimonio humano. Argumentum scilicet *vum a testi-*
negativum a testimonio humano non valere communiter asserunt. *monio hu-*
Et Maresius apud nostrum *cap. 11. §. 25.* assertionem hanc eo colore *mano an va-*
confirmare *natur.* *Ut plus uni oculato creditur quam decem auri-*
leat?
tis, sic plus uni narranti & affirmanti, quam decem tacentibus & si-
lentibus est deferendum. Quidni enim istis tacentibus applicemus
regulam tritissimam juris: *Qui tacet consentire videtur.* Hic facile
indulgebit Scepticus, Maresium sententiam suam misere probasse,
(*conf. cap. 11. §. 26.*) Sed tamen & dubitabit de contraria senten-
tia auctoris *d. §. 6.* statuentis, *si qui rem melius perspectam habere*
potuerint, & tamen dum ceteras illius temporis, personarum, locique
res gestas memorabiles descripserint, unam aliquam rem memoratu
dignam omiserint, cum nulla urgens silentii illius causa doceri queat,
ex hoc sane silentio firmum argumentum negativum contra illos oriri,
qui aliquot seculis recentiores, rem illam antiquo illo tempore gestam
esse dicant. Putabit enim Scepticus causas silentii antiquorum
semper dari posse, vel adulationem erga potentes, vel metum po-
tentum, vel amorem vel odium, & sic regulam conditionalem,
cujus conditio nunquam sit dabilis, pro regula non habendam.
Igitur & hic dubium ex dubio oritur.

§. 28. Possemus ita & in reliquis pergere a Viro Clarissimo *Diplomata;*
pro demonstranda existentia fidei historicae adductis, si instituti *inscriptiones*
ratio id permetteret. Nam dum *cap. 7. §. 8. & 10. & cap. 11. §. 18. & picturae*
23. 24. de usu diplomatum vetustorum, & inscriptionum ac pictu- an demon-
rarum in lapidibus & tabulis vetustis pro probanda fide historica strent fidem
nonnulla differit, plurima hic afferri possent pro sustinendo dubio *historicam?*
Sceptici alicujus adversus illam fidem diplomatum inscriptionum
& picturarum, ut & adversus regulas dignoscendi diplomata &
inscriptiones suppositas ac spurias, de quibus agitur *d. cap. 11. §. 16.*
& 17. præprimis cum ipse Clar. Autor fateatur cap. 4. §. 3. Si
harum probationum veritas in dubium vocetur, eas aliis fidei historicae
adminiculis opus habere, contra quæ tamen eadem dubia forma-
bit Scepticus, quæ opposuit recensitis hætenus probationibus.
Concedit etiam *cap. 11. §. 22.* Clar. Autor, *hæc quoque testimonia*
H pictu-

*picturarum & inscriptionum imposturam facere & pati posse, ac singu-
lari peritiæ opus esse, ad ejusmodi argumenta picturata, parietina,
marmorea & saxea vera a suppositis segreganda. Quæ sibi sufficere
putabit Scepticus ad ostendendum, inscriptiones, picturas & di-
plomata esse signa fallacia. Cons. Autor. cap. IX.
§. 2. & cap. II. §. 19. 23. 24.*

*Historia pub-
lica an fidem
historicam
demonstrent?*

§. 29. Eadem est ratio dispectionis de historiis publicis,
»utrum illæ ratione fidei præ privatis privilegium habeant. Pu-
»blicam auctoritatem, dicit Cl. Autor cap. 7. §. 6. 8. 9. 10. 18. 19.
»historico ad fidem ingens pondus addere, maxime in commemo-
»ratione rerum illius ævi, talia enim tum publica confessione com-
»probatio, ab ipsis qui comprobarunt, eorumque posteris negari
»haud posse, scilicet si civitas vel princeps acta sua in modum
»historiæ vel annalium componi memoriæque tradi mandet, &
»historiam recognitam publicari vel jubeat vel permittat. Non
»vero talem historiam habere vim probandi contra vicinam
»Rempublicam, si ejus quoque res gestas & jura simul attingat, ni-
»si quando eandem cognitam vicini publice non improbarunt.
»Quamquam iis, qui fortioribus argumentis jura sua docere possint
»secure liceat contemnere scripturas extraneorum. Quare libros
»historicarum & chronicorum publice editos, si absque contradi-
»ctione & censura correctoria manibus hominum volvi finantur,
»eo ipso censerì publicam fidem adipisci. Et scripturam priva-
»tam factam in columnis & lapidibus fidem plenam facere in an-
»tiquis, quando sit in loco publico & manifesto, modo non aga-
»tur de præjudicio tertii. Consentire huic doctrinæ legum & ca-
»nonum interpretes, item JCtos verustos pariter & novus commen-
»taria, consilia, & decisiones scribentes eamque approbari ab il-
»lustribus Judicii Cameralis assessoribus. Quod si tamen ejusmo-
»di historia contineat documenta publica, ut Diarium Europæum
»& acta Londorpii, etiamsi Cæsarea approbatione sint edita, non
»facere probationem omni exceptione majorem &c. Multa ha-
»bebit Scepticus, quæ contra istam sententiam afferre posset, quæ
tamen

tamen facile quis ex hætenus dictis præsumere & colligere potest, ut non opus sit ea cōm tædio repetere.

§. 30. Denique illud effugium parum videbitur adversus *An historico* dubia Sceptici prodesse, quod Clariss. Autor *cap. 8. §. 6. 7. 8. 9. 10. 11. in quibus-* usurpat, quod, etsi plurimi Historicorum per imperitiam & cre-*dam menti-* dulitatem, nonnulli quoque ex adulatione, metu, aut odio veri-*enti in reli-* tatem deseruerint, hoc ipso tamen reliquis ab eadem scriptore-*quis sit fides* traditis non detrahatur autoritas. Neque enim in toto volumi-*habenda?* ne historico facile locum in venire, quod falsum in uno in cæte-*ris fidem perdat,* licet Menochius & Parisius id historicis objiciant. Nam & rationem illius brocardici, quasi scilicet fides sit indivi-*dua, in historico opere cessare.* Vulgatam autem hanc senten-*tiam, quod vides scripturæ sit indivisibilis non tantum a Jctis,* Gravetta, Menochio & Alberico Gentili usurpari, sed etiam Au-*gustini & Juris Canonici autoritate niti.* At vero Augustinum & Jus Canonicum loqui de fide Sacræ Scripturæ, provenientis, ab autore falli nescio, nec adeo eorum dictu extendenda esse ad scripta humana tale principium infallibile non habentia, in quibus adeo fides possit esse indivisibilis, & sic multo magis in historicis. Quod si tamen (ita pergit noster *cap. ult. §. ult.*) adversarius historiæ alicujus allegatione causam suam instruat, eo casu longe potentissimam esse vim & fidem ejusdem, neque posse tunc adversarium adversus dissentientem eade historia utentem allegare fidem historiæ esse dividuam, sed hoc casu etiam fidem historiæ pro individua habendam. Quam multa enim sint quæ Scepticus sententiæ huic Viri Clarissimi huc illuc fluctuanti opponere possit, prudenti Lectori facile apparebunt.

§. 31. Ergo si fatentur quod res est, etsi forte Viro Clarissimo non defuturæ sint exceptiones adversus dubia contra ejus demonstrationem pro existentia fidei historicæ allata, natura negotii, de quo agitur, nos cogit, ut ingenue profiteamur, existentiam fidei historicæ contra negantem Scepticum certis demonstrationibus ostendi non posse. Cum enim fides historica rota, quanta-
Fidei historice existentiam demonstrari non posse.

veritas certa sint distinctissima, demonstratio vero sit veritatum certarum, cuilibet evidens erit, fidem historicam sub demonstrationem non cadere. Adeoque Virum Clarissimum in principio impegisse putamus, quod suscepit demonstrationem rei ad objectum demonstrationis non pertinentis. Potius in hac quaestione illud cogitandum fuisset, prudentiores jam observasse, quod adversus Scepticos certissimas veritates negantes, non sit disputandum, tanquam contra negantes principia omnia veritatis. Quod si autem contra Scepticos disputandum non est, etsi mediis demonstrandi ubique simus instructi, saltem ideo quod nullum principium ab eis concedatur, omnis vero disputatio genuina ex concessis fieri debeat, multo minus disputandum erit adversus eos qui negant omnem verosimilitudinem, cum hic insuper demonstrationes omnes deficient.

*Postulandum
esse simplici-
ter, dari fi-
dem histori-
cam.*

§. 32. Quid ergo faciemus? An totam nostram disputationem propterea expungemus, tanquam de re conscriptam cujus existentia sit dubia atque incerta? Absit. Quin potius postulamus & jure quidem nostro, dari fidem historicam eamque existere, neque unquam praesumendum esse, reperiri, aut reperiri saltem posse hominem sanæ mentis, qui audeat eam in dubium vocare. Et ne quis postulatum hoc nostrum impudentiæ aut stultitiæ postulet, justitiam ejusdem previter sic ostendimus. 1. Adversus Scepticos quosvis jure postulatur, dari veritates certas. 2. Hoc ipso vero jure postulatur, dari oppositum veritatum certarum, certas videlicet falsitates, seu assertiones impossibiles. 3. Cum vero apertum sit, inter certo verum, & impossibile multa & infinita media dari, sequitur etiam, quod jure postuletur dari infinita verisimilia & verodissimilia. 4. Hoc ipso vero jure postulatur, dari in multis casibus fidem historicam, dari etiam in multis casibus ejus oppositum, incredulitatem puta historiam. Quod autem nemo de fidei historicæ existentia dubitaturus sit, sic monstramus. Quis dubitaret, si quisquam dubitaret, nisi Scepticus? Ad Sceptici nunquam de existentia verosimilitudinem dubitarunt, sed solum de veritatibus certis. Et cum eorum responsiones nunquam fuerint, nego,
affirmo,

affirmo, sed, nescio, & sæpe, credo, non credo, aut forte, vel forte non &c. patet Scepticum salvis suis principiis negare non posse existentiam omnis fidei historicæ. Igitur oporteret esse plus quam Scepticum, si quis auderet omnem fidem historicam in dubium vocare. Ejusmodi vero homo relinquendus esset insanienti huic sapientiæ, non frustranea opera in ejus convictione impendenda.

§. 33. Dum vero postulamus, dari fidem historicam, simul *Similiter postulamus, dari fidem juridicam striete dictam seu judicialem, tanquam speciem fidei historicæ. Si quis hanc negaverit, quod etiam per impossibile fingamus, nec cum hoc disputandum erit, sed, si forte judex sit, simpliciter ei suadendum, aut etiam jure adigendus erit, ut officium judicis, quod sine fide juridica esse nequit, deponat, & conscientiæ suæ erroneæ ac scrupulosæ pro lubitu indulgeat, donec præjudicia & intellectus & voluntatis, tanquam genuinos fontes omnis conscientiæ erroneæ ac scrupulosæ deposuerit. Judex enim debet esse vir bonus, h. e. a præjudiciis intellectus & voluntatis liber.*

§. 34. Jam ergo in ordinem redeamus, ostensuri videlicet convenientiam fidei judicialis & historicæ. Utraque harum circa facta & actiones humanas singulares versatur, non circa axiomata, & sic utraque differt a fide philosophica. Ex hoc vero sua sponte fluit, quod parum apte advocati faciant, dum communiter magis allaborant ut jus, quam ut factum probent. Jura enim finita & certa sunt *l. 2. de Jur. de Fact. ignorantia* eaque Judici cognita esse oportet cum aliter officium suum exercere nequeat *pr. Inst. de off. Jud.* Jus igitur allegatur, non probatur, etsi populariter etiam probandi verbum ad disputationes Juris & commutationes argumentorum referatur. Quanquam & circa Leges, an earum usus alicui prohibitus, an illis renunciaverit, facti quæstiones ac ita probationes locum habere posse non est dubitandum *l. 5. pr. ff. de probat.* Sæpe etiam ignorantia judicum postulat, ut jus probetur, non tamen jus sed factum in controversiam venit, nempe an princeps tale jus constituerit, vel an jus constitutum sit usu receptum &c.

Facta probanda iudici, non jura.

*Quoad regula-
las fidei juri-
dice distin-
guitur inter
Principem
& Judicem.*

§ 35. Deinde & cum fide historica in eo convenit, quod in plerisque fides Judicis non sit adstricta ad regulas certas, rursus in eo differt, quod in multis regulæ certæ præscriptæ sint judici, quas transgredi huic non licet, cum tamen in fide simpliciter historica talis adstrictio cesset. Adeoque judex prudens ante omnia regulas verosimilitudinum generales & speciales observationes de fide historica paranda probe callere debet. insuper vero etiam instructus esse debet notitia regularum, quæ solum in fide judiciali locum habent, atque ob rationes infra dicendas a legislatoribus illorum officio præscriptæ sunt. Hoc vero ut plenius intelligatur distinguendum erit ante omnia inter Judicem summum seu principem, & inter Judicem inferiorem sive Judicem simpliciter ita dictum.

*Princeps
nullis certis
regulis ad-
strictus est,
notat tamen
observatio-
nes ad evi-
tandam cre-
dulitatem.*

§ 36. Princeps, cum neminem habeat, cujus imperio sit subjectus & qui regulas speciales ipsi præscibat, suo arbitrio omnia agit, tam quoad processum, quam quoad modum probandi facta dubia. Ergo sola conscientia ejus, rite tamen informata & prænotat tamen judiciis affectuum & præcipitantiæ aliisque vacua norma ejus est, cui nulla acta & probata juste opponi possunt, cum non sint probata, si conscientia ejus repugnent, etiamsi illa probatio alias intuitu judicis inferioris ad normam humanam adstricti majorem effectum sortiretur. Leges enim illas princeps non sibi sed subditis præscripsit, nec tenetur rationem aliis reddere de justitia factorum suorum, uti judices inferiores ad id obstricti sunt, nisi in quantum subinde prudentia ipsi suadet, melius esse, si & subditis appareat, Principem absque affectibus egisse, quod tum maxime fieri potest, si ipse sponte se iisdem legibus accommodet, quæ judicibus etiam præscripsit. Quamvis vero ostensum fuerit capite præcedenti, ob infinitas circumstantiarum variationes non posse regulas verisimilitudinis in puncto determinari, sed prudentia ejus. bet fidem historicam esse relinquendam, poterunt tamen circa fidem historicam si non regulæ, saltem observationes quædam formari, quarum usus etsi se non extendat ad verisimilitudinem ubique obtinendam, sæpe tamen illæ proderunt ad credulitatem evitan-

evitandam, quarum adeo nonnullas, sed præcipuas saltem, exempli loco afferemus, tum de historia ipsa, tum de mediis ad fidem historicam facientibus. Seligemus vero tales, quæ partim quotidiani usus sunt, partim etiam auctoritate & multitudine errantium pro talibus falso jactantur.

§. 37. Quod historias ipsas attinet, quarum & in probatione judiciali quandoque ratio est habenda, solent inter se comparari a quibusdam historiæ publicæ & quæ arcana dicuntur, quales sunt anecdota Procopii, les anecdotes de Florence, les anecdotes de Pologne &c. atque fides major in dubio, aut concursu, Historiis publicis, quam arcanis tribui. Laborat fere perpetuo hocce præjudicio Eichelius in notis ad anecdota Procopii, cujus tamen exemplum si solum fuisset, nos forte ad observationem hujus nævi non commovisset, cum is Autor in tota illa disputatione adversus Procopium & Nicolaum Alemannum fere ubique apertum Sophistam agat. Sed cum observaverimus, Virum alium Celeberrimum sententiam illam rationibus defendere voluisse, dignam rem esse putavimus, de qua dispiceremus.

Historias publicas non major fide dignas esse, quam arcanas.

§. 38. Ita vero hic in prefat. ad Codicem Juris Gentium diplo-
mat. Inilio de natura utriusque historiæ quædam præmittit; licæ officium
*Due sunt historiae leges, sed quæ æqualiter observari ambe in utroque esse nil falsi
Historiæ genere non possint. Nam Historia publica esse, nihil falsi scribere, ar-
dicere, Arcana præterrea, nihil veri non dicere, ut illa uno pede clau- cana, nil veri
dicare videatur. Sed ita postulat ratio rerum, & quemadmodum non scribere.*
in forensi controversia multa per litigantes & sollicitatores fiunt apud
judices, quæ nuspiam apparent in scripturis, neque in acta referun-
tur; cum & feminarum blanditiæ & auri splendor sæpe plus legibus
& testimoniis valeant; ita pleraque latent in potentum actis, cau-
sisque negotiorum, præsertim cum sæpe exigua & non observata majorem
opinionem vim habeant. Sic forte vox falsior relata vel victa
Principis aut rerum Ministri animum pupugit, aculeumque reliquit;
unde occulti stimuli odiorum & vindictæ, quasi in speciem coloribus
velati. Et non raro magnas rerum motus excitat generosum pectus,
ideo tantum, ut nescio quid refutet, quod in sui centemtum traherat.

Sæpe

Sape etiam unam noctem principis male dormientis & inde consilia acerba ex presenti animi vel corporis habitu capta, mox multa millia miserorum suo sanguine iuvant. Intertum muliebris impotentia, maritum vel amatorem impellit; saepius affectus ministrorum in Dominos contagio transferuntur. Et fatendum est, ut in scenico opere machinas apparere indecorum esset; ita Historiam aliquando nonnihil de pulcritudine amissuram; si causae verae semper cernerentur, appareretque Heroes subinde, puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupiditate egisse. Scilicet hominum gesta legimus, non Deorum; & sufficit ad decus ipsorum & documenta posterorum, multa graviter & fortiter & sapienter acta extaret Prava exempla interdum rectius ignorantur.

Historias publicas etiam nihil veri omittere debere.

§. 39. Enimvero ista sententia, quasi Historia publica saltem contenta esse debeat, ne nihil falsi dicat, unde originem sumserit, nescio. Id scio, Ciceroni eam fuisse incognitam de omni historia asserenti lib. 2. de Orat. c. 15. Primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid veri non audeat; neque suspicio gratiae sit in scribendo neque simultatis. Verum enim historicus dicere debet. Mendacium autem non solum est, si quid falsi dicatur, sed & si quid veri omitatur. Igitur non solum non plus quam verum est, dicere debet historicus, sed & nec minus quam verum est. Nulla vero, posita sententia adversa, inter historicum & oratorem esset differentia. Oratoris est, & potissimum panegyristae, causam clientis sui ita defendere, & laudes alterius ita cantare, ut tamen nihil falsi dicat, sed saltem ut multa vera taceat causae clientis non faventia, aut ad laudem nihil facientia. Imo hoc pacto historicus ab aperto adulatore non differret, cujus ars potissima in eo consistit, non ut aperte falsa nobis in faciem dicat, sed ut taceat aut minuat defectus nostros, ac commemoret saltem & extollat umbras perfectionum nostrarum. *Conf. Vossium de Arte Historica c. 9.*

A legibus Comicis ad officium hi-

§. 40. Utrum vero ex regulis fabularum Comicarum & machinis scenicis officium historici deduci vel illustrari possit, alii viderint. Delectationem intendunt Comici, quam sine deceptione

one aliqua non assequerentur. Prodesse vero debent Historici, *storici non non delectare sensus.* (Quod enim & Poëtæ dicantur prodesse *apte inferri.* velle, erudite refutavit nuper profunde eruditus Clericus in Par-
rhasianis.) Neque histrio esse debet historicus, sed Vir gravis.

§. 41. Quod si Vir Celeberrimus non ex eo ostendere vo- *Historias*
luerit differentiam quid in Historica publica & arcana fieri possit *publicas sa-*
aut debeat, sed quid in utraque fieri soleat, facile consentiremus. *pe in omisso-*
Pleræque enim historiæ publicæ continuis laudibus abundant, *ne veri pec-*
forte nihil falsi dicentes, sed tamen jam eapropter a prudentibus *care.*
notatæ, quod multa vera taceant. Notabilia sunt verba Bodini
cap. 4. Meth. Histor. Neque eas historias probare possum, quæ per-
petuas laudes ac virtutes ejusdem, nulla vitia commemorant: cum
nullus sit tanta integritate & prudentia, ut non sæpissime offendat.
Nam Eginhardus & Acciajolus Carolum M. Eusebius Constantinum,
Nebrissenfis Ferdinandum, Jovius Cosmum Medicem, Philostratus
Appollonium, Procopius Bellisarium, Staphylus & Leva Carolum V.
Imperatorem tantis laudibus cumularunt, ut Oratores, non Histori-
cos agere videantur. Ergo prudens existimator, laudes cujusque
non domesticorum aut amicorum duntaxat, verum etiam hostium pon-
deribus examinabit. Neque omnia Philippo Cominao de Ludovici
XI. laudibus scribendi assentietur, sed etiam Meierum, Belgicarum
rerum scriptorem adhibebit. Neque hunc tantum, verum etiam
Paulum Æmylium, propterea, quod unus quidem plenus est Ludovici
laudibus, alter eas omnino rejicit; tertius medium ferit. Contra
arcanae historiæ autor, dum nihil veri non audet, plerumque
factis Historiarum publicarum Heroibus larvas detrahit, eosque
infantiores pueris, molliores fœminis, nequiores mancipiis
fuisse subinde ostendit.

§ 42. Quis autem ex dictis non putaret sua sponte sequi, *Causa, cur*
quod arcanarum historiarum scriptores præscriptoribus historia- *arcana histo-*
rum publicarum majorem fidem mereantur, sive jam historiæ *ria minor f-*
publicæ saltem de facto potissimam veri legem omittant, sive de *des adhiben-*
jure. Cum enim ipso Viro Celeberrimo fatente, historia pu- *da, quam*
blica propterea uno pede claudicare videatur, quis non præferret *publica.*
I fidem

fidem integram fidei claudicanti. Sed placuit tamen eidem Celeberrimo Autori in verbis statim sequentibus fidem historiarum arcanarum suspectam reddere, & quod tamen majorem fidem inveniunt, casui potius quam rationi adscribere. Ita enim pergit: *Itaque nec facile fides illis adhibenda est, qui de Principibus indigna narrant, sed occultiora quæ a paucis nosci possunt, nec libenter a noscentibus memoria commendantur, (qualia fiunt communiter in historiis arcanis.) Et tamen cum adulatoribus parum credatur satyram scribentibus nimis pronæ præbentur aures. Et sunt historici, qui peiores representant homines, quam fuerunt, his tamen scriptoribus etiam esmmenta ingenii perinde ac si interfuisset, narrantibus, humana malignitas & occulta in potentes invidia auctoritatem facit.*

Ostenitur, causas illas non connexas esse cum distis præcedentibus.

§. 43. Hic inicio non video, quomodo illud itaque, si cum proxime præcedentibus connectatur, aliquid inferat. Non sequitur: *Prava exempla interdum rectius ignorantur, itaque prava exempla ab historicis arcana revelantibus non sunt vera; sed ita: itaque talia non prudenter aut indecore narrantur. Imo invertito, ex paulo antecedentibus. Si illæ causæ sæpe veræ sunt, ex quibus apparet, Heroas subinde puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupitate egisse, uti asserit ibidem vir Celeberrimus, itaque.* Historiæ arcana Heroibus talia studia, tales libidines, tales cupiditates tribuentes, sæpe veras causas narrant, & adeo facile fides illis adhibenda est.

Nimia credulitas in historias arcanas propendens, his fidem non tollit. Ostensio cur his plus credendum, quam publicis.

§. 44. Deinde non sequitur: *Historicis publicis tanquam adulatoribus parum creditur, & satyram scribentibus historiis arcanis nimis pronæ præbentur aures:* Ergo non facile fides illis adhibenda est; sed ita potius inferendum erat: Ergo prudens lector operam dabit, ut ex adulantibus historiis publicis, & rodentibus historiis arcanis ea, in quibus utræque conveniunt, fundamenta verisimilitudinis ponat, ex quibus postea illa, in quibus arcana & publicæ historiæ dissentiant, dijudicet, utra magis cum fundamentis illis conveniat necne. Sic vero plerumqueprehendet, majorem fidem adhibendam esse arcanis historiis, Principes

cipes ut homines depingentes ad malum pronos, sublati ob potentiam summam impedimentis facile in actiones externas erumpentes, quam historicis publicis, Principes ut Deos adumbrantes. Scilicet, ut Vir celeberrimus paulo ante dixerat, *hominum gesta legimus, non Deorum*. Homines autem, si non speciali gratia divina, aut metu pœnæ retineantur ad omnes malitias proni sunt, & peiores actiones edunt actionibus bestiarum. &c.

§. 45. Ex dictis etiam facile defendi poterit Tacitus, *qui Fides Taciti* notante Dn. Eisenharto *cap. II. §. 5. apud nonnullos male audit, insufficienter, in dubium quod Caesarum, qui ante ipsius natales defuncti erant, occultas animi cogitationes, consilia, inclinationesque describere ausus omnia pe- vocata, jorem in partem interpretatus sit, nec fere quicquam ingenui candoris veraque virtutis illorum plerisque suo quidem judicio reliquerit.* Et si enim autores, quos citat, nempe Abericus Gentilis *de armis Rom. lib. 1. c. 1.* Casp. Scioppius *disp. de natura historiae & historici officio.* C. A. Rupertus *ops. ad Synops. Besolii seu historiam univ. 6. 14. in vita Tiberii p. 281.* non sint ad manus, nec tempus superfit eos evolvendi, ipsæ incupationes tamen, & quod alii scriptores de Tiberio & reliquis principibus, quorum res gestas Tacitus describit, narrant, mox ostendunt, quod Tacitus ideo saltem male audiat, quod non more aliorum Historicorum adulari voluerit, & quod ex prudentia philosophica, qua præditus esse deberet omnis historicus, de hominum malorum, quorum naturam ex factis notariis cognitam habebat, consiliis & intentionibus conjecturas verosimiles afferre voluerit. Ut adeo non dubitem, æquali successu Tacitum hic defendi posse, atque jam contra alias Vopisci, Tertulliani, Alciati, Ferreti aliorumque censuras id præstiterunt Bodinus *Metb. Hist. cap. 4 p. 84. seq.* & Muretus *Vol. 2. Orat. 14.* Utram vero Scipionis Claramontii liber de conjectandis cujusque moribus (ineptus alias ad usum humanum & inanibus saltem speculationibus refertus lipellus,) ad defensionem Taciti multum collaturus sit, ut putat Dn. Eisenhartus *d. 1.* aliis discutiendum relinquo.

*Historia quo
gratu vero-
similitudi-
nem pariant.*

§. 46. Sed pergendum. Historia utraque tam publica quam arcana raro summum verosimilitudinis gradum in animo legentis exitant, plerumque medium, sæpe etiam infimum, ut in plurimis rebus cautus lector judicium suum suspendere cogatur, ac nesciato quid credere debeat quid non. Verosimilitudinum enim summus gradus supponit, historicum nec esse ab aliis deceptum, nec alios decipere voluisse. At quot modis fieri potuit, ut Historicus bona fide falsa narret? quam sæpe fit, ut ea se vidisse & audiisse dicat, quæ ipse non vidit nec audiit? In multis publici historici de adulatione aut intempestivo amore, in non paucis scriptores historiæ arcanae de odio sunt suspecti. Sæpe utraque pars contradicentium connectit non male, ac in multis circumstantiis consentiunt, lectori vero conjecturæ deficiunt judicandi, utra ex circumstantiis, in quibus dissentiunt, vera sit, quod exemplo Mariæ Stuartæ facile declarari potest, de quo jam quædam anticipavimus *cap. 1. §. 60. & 61.*

*Maria Stu-
arta an no-
cens an in-
nocens?*

§. 47. Factorum circumstantias plerasque, ex quibus suspicio contra Mariam Stuartam de varis criminibus a Georgio Buchanano inculpatam, ab Oberto Barnestapolio & aliis defensam, oriebatur, & Buchananus & defensores Mariæ fatentur. Buchananus uero ut mendax a defensoribus accusatur ob odium in Mariam tum propter religionem tum aliis ex causis. Similis odii erga Elisabetham suspecti sunt defensores Mariæ. Buchananus in accusatione Mariæ plerumque nimis panegyricæ, id est palpabiliter adulatorie de ea loquuntur, ut Martyrem Ecclesiæ deprædicandes, sed tamen & Buchananus poterat odium suum prudenter dissimulasse, & plerumque gravius nocent, qui modeste & sub specie laudis accusant. Utraque pars circumstantias recenset inter se non male connectentes. Potissimum momentum in eo situm est. Buchananus *Lib. 17. hist. Scotic. p. 583.* & passim ei tribuit ingenii elegantiam, minime sinceram, sed ad honesti similitudinem adumbratam, uno verbo dissimulantem astutiam. Defensores contra a nimia & credula bonitate eam deprædicant h. e. simplicis ingenii eam fuisse asserunt. Buchananus Jacobum
fra-

fratrem ut hominem prudentem ac virtuosum & reginæ sine causa exosum delineat, defensores Mariæ contra ut sceleratissimum & sororia bonitate ubique abutentem commendant. His duabus contradictoriis circumstantiis singulæ partes reliquas circumstantias apertas ita cum artificio aptant, ut non facile appareat, utra mendacium dicat. Si viverent Regina & Jacobus frater, si eorum actiones observandi potestas daretur Lectori, clavem vacile inveniret, clare perspiciendi, ab utra parte staret veritas. At his mediis deficientibus nullum fere dubiorum exitum deprehendet. Deprehendet tamen forte, si attente legerit historiam arcanam Jacobi Melvilii Reginæ secretarii, (*Memoires de Jacques Melvi*) viri prudentis, & absque ulla nota odii erga Reginam aut amoris erga Elisabetham scribentis. Hic etsi sincere describat characterem Buchanani *p. 392.* ut hominis Stoici non multum solliciti de futuro, jucundi in conversatione, & salibus satyricis abundantis, cæterum in præjudicia autoritatis proni & inconstantis, ac nimis creduli, & vindictæ cupidi; etsi semper cum summa reverentia de regina loquatur, ex ejus tamen narrationibus non difficulter apparebit, non habere causas verosimiles defensores Reginæ, quod a cæde Darlæana & aliis criminibus sit innocens, neque tamen tanta astutia Reginam fuisse præditam, qualem ei tribuit Buchananus, sed fuisse fœminam, h. e. cupiditatibus voluptatum & regnandi deditam, inconstantem & vindictæ nimium operam dantem &c.

§. 48. Uti vero historiæ publicæ per se fidem historicam *Actorum* non pariunt, ita & acta publica raro summum verosimilitudinis *publicorum* gradum evincunt, cum non sit infrequens, & hic subinde suspi- *fides quanta?* ciones innumeras falsitatis ex circumstantiis maxime verosimilibus oriri posse, lectorem adigentes, ut sæpe & horum fidem dubiam aut minus verisimilem æstimet. Sumitur autem vox actorum publicorum vel pro pactis aut diplomatibus publicis vel pro actis judicialibus. De utroque horum generum observationem nostram intellectam volumus. Etsi enim quoad primam classem modo laudatus Vir Celeberrimus *in Prefat. ad Cod. Juris*

Gentium dissentire videatur, talium actorum publicorum tabulas pro parte Historiæ certissima venditans, quæ non solum lectori profint ad cognoscenda rerum gestarum potissima momenta, ad intelligendas artes Politicas, historiam item & eruditionem reliquam, imprimis vero ad intelligenda gentium jura; sed etiam ad excludendas fabulas communiter pro veris historiis habitas; vel exemplum tamen a Celeberrimo Autore subiectum ostendit, quam fallax sit ista assertio, si universaliter, aut saltem secundum id quod plerumque fieri solet, intelligatur, & quod potius observatio nostra illustrationem non modicam inde nanciscatur.

*Fides histori-
ca de morte
Henrici VII
Imper. Rom.*

Opinio, inquit, invaluit, Henrico VII. Imperatori venenum fuisse datum in sacra Eucharistia. Sed Epistola filii Johannis Regis Bohemia in id ipsum scripta Dominicanos absolvit, quam Stephano Baluzio debeo, excellentis doctrinæ viro, cum eam jam in MSO quodam Chronico vidissem citari. Refertur illa epistola in Cod. Jur. Gent. n. 87. fol. 188. Utrum vero epistola hæc valeat adversus nubem testium & historicorum fide dignorum, & annon potius pro instrumento a Dominicanis ultra triginta annos post mortem Henrici artibus Monachalibus fraudulenter emendicato, seu stilo Jure Consultorum sub & obreptitie impetrato habendum sit, illi judicent, quibus artes nefariæ & scelera impia Monachorum nota sunt. Conf. omnino Gotfr. Arnoldi Kirchen-Historie lib. 14. c. 1. §. 1.

*Actorum ju-
dicialium fi-
des.*

§. 49. Acta judicialia quod concernit, fere quotidie Collegia Juridica deprehendunt, non solum, quod partes conquerantur de iniquitate judicum tam extra acta quam in actis commissa, sed & quod sepiissime acta ipsa, potissimum in criminalibus, loquantur de animositate, odio & aliis affectibus judicum. Et fere quovis pignore certare ausim, in processu inquisitorio contra delicta occulta quævis ex centum casibus vix unum reperiri, ubi fundamentum inquisitionis non nitatur vel inimici denunciatione, vel inimicitia ipsius judicis, sine omni causa legitima inquirerentis. De inquisitionibus aulicis nil seorsim monebo, quia de his monere periculosum est. Licebit tamen ex antiquioribus
tem;

temporibus provocare v. g. ad inquisitiones vel accusationes, quarum solus Tacitus meminit. Quot rei ibi per acta publica condemnati? Quot vero ibi simul innocentes injuste condemnatos fuisse circumstantiæ historicæ ostendunt? Illis tamen casibus acta publica summum fidei gradum obtinent, quoties apparet ex illis iudicium iniquitas, & hac non obstante, rei innocentia. Insanus enim tunc esset, si quis tum contra acta publica anilibus fabulis v. g. in itinerario ab homine inimico & nulla alia ex re nisi ex sancta impudentia commendabili collectis fidem habere vellet.

§. 50. Circa Archiva varium etiam præjudicium esse solet: *Archivorum fides quantas* aliis nimiam auctoritatem iis tribuentibus; aliis contra nimium eorum fidem supprimentibus, atque plus Historiis ab iis, qui negotiis ipsis interfuerunt conscriptis, tribuentibus. Jam cum ingenere omnes propositiones comparativæ facile in utramque partem disputari possint, ac adeo frequenter Oratoribus themata præbeant, artem oratoriam ostentandi, & quæ modo pro hac parte disseruerunt, pro altera iterum disserendi, mallem & hic, neutri parti magnam fidem in universum tribui, & neutri etiam omnem fidem in universum derogari. Non diffiteor, ab iis, qui negotiis ipsis intersunt, historias cum successu conscribi posse, si modo ipsi ad negotia illa adhibeantur, & nullæ circumstantiæ negotiorum ipsis ignotæ maneant, & si postea sincere ea narrare velint. At cum sæpissime contingat, ut non omnes, qui participes sunt negotiorum, omnes circumstantias vere cognoscant, sed sæpe & ipsi decipiantur, porro vero, circa descriptionem negotii vel ideo, quod partes sint, qui eam suscipiunt, lector circumspectus esse debeat, ne nimis credulus sit, sed verosimiliter præsumat, nonnulla aliter narrata esse, quam condigerunt, nonnulla etiam omissis quibusdam circumstantiis esse proposita; facile patet, quam cautus hic lector requiratur, & quod raro tales historiæ summam fidem ubique mereantur, sed contenti esse debeant scriptores, si fidem mediam obtinuerint in iis, ubi generales regulæ fidei Philosophicæ & historicæ

lecto-

lectorem non urgent, ut fidem eorum suspectam habeat. Archiva vero cum contineant relationes eorum, qui negotiis interfuerunt, & quæ tractatus subsecuta sunt pacta & conventiones, facilæ patet, quod de ipsis pactis quidem & eorum instrumentis raro soleant oriri dubia, de antecentibus vero & consequentibus, a quibus maxime interpretatio tabularum publicarum dependet, eadem cautiones sint observandæ, quas modo memoravimus de historiis scriptis ab iis qui negotiis ipsi interfuerunt. Hinc talia archiva publica, si ex iis historiæ scribantur, tamdiu fidem apud lectorem imo & apud judicem, si controversia sit inter ipsos Principes, merebuntur, quamdiu ex aliis facti circumstantiis non justum oriatur dubium. Quodsi archiva archivis contradicant, illud majorem fidem merebitur, quod connexioni circumstantiarum maxime convenit. Quodsi id non appareat, neutrum pro verosimili sed utrumque pro testimonio in causa propria habendum, & res ignota manebit, & lector judicium suum suspendet, judex vero pronuuciabit, sibi non liquere. Nam quod in causis privatorum archiva magnam fidem habeant, ratio aperta est, quia tum non testantur in causa propria sed de negotiis aliorum, & quia, dum magistratus privatorum contractus confirmat, regulariter non adsunt causæ præsumtionum, cur falsi quid committere voluerit, cum in ejusmodi causis principis vel alterius magistratus neutra ex parte intersit.

*Fama & consensus Histori-
corum qualem fidem
pariant?*

§. 51. Fama, etiam diu continuata, per se non efficit verisimile in summo gradu. Idem dicendum de consensu communi historicorum etiam diu continuato. Quam multa enim possint hic utrobique intervenire fidem dubiam facientia jam supra §. 20. seqq. præoccupavimus. Producet tamen fama & consensus historicorum verisimilitudinem mediæ gradus, seu præsumptionem veritatis, si modo conveniat cum circumstantiis aliis verisimilitudinis desumptis a persona, re, loco, tempore &c. Quodsi enim his circumstantiis repugnet, pro diversitate circumstantiarum modo infimum verisimilitatis gradum obtinebit, modo res pro plane & valde verodissimili habebitur. Ita v. g. miracula

Fran-

Francisci, etsi fundentur in fama & consensu plurium scripto-
rum nullam tamen apud sapientes inveniunt fidem. Ita rela-
tio de morte Gustavi Adolphi Regis Sveciæ in Theatro Euro-
pæo & ab aliis passim historicis descripta, & diu continuata tam-
diu fidem nacta est, donec verisimiliora docuerit Illustr. Pu-
fendorfius. Exinde vero sua sponte fuit alia observatio, com-
muniter in praxi fidei historicæ neglecta, etsi a multis jam in-
culcata. Quoties Historicus aliquis rem ex relatione alio-
rum per *feritur, dicitur* &c. refert, toties res vix est verisimilis,
nisi narratio illa valde conveniat cum genio hominis, cujus
factum narratur, & aliis circumstantiis.

§. 52. Ita, ut exemplum ex jure nostro depromamus, *Pseudomira-*
communem hactenus calculum omnium, quod scimus, histo- *culum ex l. i.*
ricorum, Juristarum, Theologorum meruit fabula evidens & *pr. C. de off.*
palpabilis, quasi orthodoxi quidam quibus ab Honoricho Van- *præf. præf.*
dalorum rege Arriano lingvæ radicitus excisæ fuerint, miracu- *Afr.*
lose tamen loqui potuerint. Provocatur communiter ad Ju-
stinianum *l. i. princip. C. de offic. præf. præf. Africæ, verbis:*
Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis poenas
suas miseraliter loquebantur. Idem ad Procopium *l. i. d. Bell.*
Vandalico aliosque, *Vid. Cujac. Observ. lib. 19. c. 7. Niceph.*
Hist. Eccles. lib. 17. c. 11. Nugæ. Fabulam istam non probant
verba Justiniani. Philomela apud Ovidium abscissa lingua
scelus Leviri linteo intexebat. Loquebatur ergo linteum
nefandum scelus, sine lingua, sed & sine voce & miraculo.
Dicimus: res ipsa loquitur: Sanguis Abelis clamat. Utrum-
que rursus sine voce & miraculo. Innuit id epitheton: *mi-*
serabiliter loquebantur, scilicet voce inarticulata, mugiente
vel ululante. Forte & hæc ratio est, cur Pacio istud *misera-*
biliter non placeat, sed malit legi *mirabiliter*. Neque credo
Procopium aliter voluisse. Volaterranus utique locum unde
Nicephorus & alii forte fabellam hanc hauserunt, vertit, quod
isti viri *imminuta* voce, *ὀκνηρὰ φωνῇ τῇ φωνῇ* a Procopio depre-
hensi fuerint, non, ut Cujacius & Nicephorus, *clara voce*
K loquen-

loquentes, Similiter, quæ Nicephorus exponit, quod quidam post mixturam cum fœminis vocem hanc miraculosam omiserint, Volaterranus reddidit, quod illi saltem linguas perderint, qui conscii fuissent mixtionis Honorici cum concubinis. Judicent Græcæ linguæ me periciores. Mihi sane Volaterrani versio probabilior videtur. Monachis vero talia referentibus non credo, sed cum Doctissimo Spanhemio in *Epit. Isag. in Hist. Eccles. Sec. 6. c. 13. §. 6. p. 291.* inter memorabilia seculi Justiniani refero infinitas fabulosas narrationes de miraculis variis ibidem recensitis. Quæ inter etiam illud, nostro non abfimile, memorat, de absorptis profunda voragine, qui ab Arianis essent rebaptizati. Similis fabula refertur eodem Seculo, quod in nova consecratione templi Arianis adempti diabolus sub forma porci evolaverit. *vid. Arnoldi Kirchen-Historie lib. 6. c. 2. §. 6.* Rationem quæris, cur has fabulas non credamus? Quia videlicet nunquam Deo placuit fides formularia, multo minus placuerunt Ei rixæ Cleri de tali fide, ut eas miraculo dignatus fuisset.

*Taciturnitas
scriptorum
coævorum an
fidem facti
minuat?*

§. 53. Jam rursus ad observationes. Taciturnitas scriptorum coævorum factum, de qua loquuntur recentiores reddit valde verodissimile. Ita cautiores historici, ex hoc fundamento negant unquam fuisse Ebionem, item factum illud fabulosum, de Johanne ex balneo in quo Cerinthus lavabat, exeunte. Ita Spanhemius *d. l. Merito etiam habentur in fabulis a viris emunctioris naris Belisarii cæca mendicitas, uti Narsetis semiviratus, Procopio, Agathia & probatioribus historicis tacita.* Modo tamen non adfit causa suspicandi, quod coævi tacuerint ex metu justo, aut aliis rationibus. Quo casu facta talia ob taciturnitatem coævorum vix verodissimilia redduntur. Unde nos quidem credimus, fabulam non esse quæ de Johanna Papista recensentur.

§. 54. De testibus observamus, iis credi si & sciant quid dicant, & non decipere velint. Hinc non facile creditur testi de auditu, quia decipi potuit, nisi in iis quæ de auditu proprio de-

deponit, & quæ ad auditum pertinent, hæc enim scit. Si vero non infinita essent irritamenta, homines alias natura ad malum jam pronos, illiciendi ad menciendum, uni testi scienti &que in judicio fides haberi posset, ac uni historico, de iis quæ ipse vidit, deponenti, si circumstantiæ negotii verosimilitudinem simul suaderent. At cum in judiciis omni ævo testes sæpissime fuerint corrupti, æquitas postulavit, ut uni testi non credatur, sed ut minimum duobus vel tribus fides fiat judici, ut ex eorum convenientia in testimonio dicendo aliisque ex circumstantiis infinitis, puta ex vultu, gestu, promptitudine aut hæsitatione &c. appareret, utrum fides iis habenda sit, nec ne. Unde prudentissime rescripsit Imperator Hadrianus Junio Rufino l. 3. §. 3. ff. de testibus. *Nosti quæ crimina obiecerit apud me Alexanter Apro, quem, quia non probabat, nec testes producebat, sed testimoniis uti volebat, quibus apud me locus non est, (nam ipsos interrogare soleo,) remisi ad provinciam Præsidem &c.* Ergo hic utrumque oculum semper habebit Judex ad circumstantias facti, non primario respiciet ad numerum testium, neque etiam ad eorum dignitatem, sed sæpe uni non jurato plus credet, quam tribus juratis, etiam perjuro alias & facinoroso credet; sæpe plus credet rustico honeste viventi quam tribus hominibus in magna dignitate constitutis; Vilitatem personarum non ex carentia dignitatis sed ex vitæ genere æstimabit, utrum leno quis sit, utrum aleator, utrum caupo, utrum potantibus intemperantiæ vina præbeat &c. *Conf. l. 29. C. Ad l. Jul. de adult.* (ob quam immerito a multis male audit Constantinus, quasi ibi legem tulerit moribus Christianorum adversantem. *Vide Tesmari dissert. acad. 6. & 11. adde. Levit. XIX. v. 20.*) Uno verbo supremus judex nulli in materia testium certæ regulæ adstrictus est, sed prout res & æquitas postulat ipse determinabit.

§. 55. Sed si nulla regula specialis esset officium judicis informans, forte illa esset, Artifici in sua arte credendum esse. Ego puto, nullam minus esse regulam quam hanc. H. e. hanc

Abusus regulae Artifici in sua arte

credendum
esse.

assertionem vel in universum falsam esse, vel certe infinitis exceptionibus esse obnoxiam, adeoque ineptam esse, ut regula nominetur. Falsissima est assertio, quatenus adhibetur in rebus Philosophicis, h. e. iis intellectualibus omnibus, quæ non sunt facti *vid. cap. 1. §. 35. & 42.* tunc enim æquiparanda est isti pseudocanoni, id pro verisimili habendum esse, quod ita videtur sapientioribus, de quo jam actum *d. cap. 1. §. 50.* Et sic nihil aliud est, quam credulitas ex præjudicio autoritatis orta. Graviter hunc errorem ad hominem disputans Arnobius Gentilibus objicit, *adversus Gentes lib. 2. p. m. 47. seq.* *Quid illa de rebus ab humana cognitione sepositis, quæ conscribitis ipsi, quæ lectitatis, oculata vidistis inspectione, & manibus tractata tenuistis? Nonne vestrum quicumque est, huic vel illic credit auctoribus? non quod sibi persuaserit, quis verum dici ab altero velut quadam fidei adstipulatione tutatur? Qui cunctorum originem esse dicit ignem aut aquam, non Thaleti aut Heraclito credit? qui causam in numeris ponit, non Pythagoræ Samio, non Archita? qui animam dividit, & incorporales constituit formas, non Platoni Socratico? qui quintum elementum principalibus applicat causis, non Aristoteli Peripateticorum patri? qui ignem minatur mundo, & venerit cum tempus, arsurum, non Panætio, Chrysippo, Zenoni? qui individuus corporibus mundos semper fabricatur & destruit, non Epicuro, Democrito, Metrodoro? qui nihil ab homine comprehendendi, atque omnia cæcis obscuritatibus involuta, non Arcesilæ, Carneadi? non alicui denique Academiæ veteris recentiorisque cultori? Ipsi denique principes & prædictarum patres sectarum, nonne ipsa ea quæ dicunt, sine creditis suspicionibus dicunt? Vidit enim Heraclius res ignium conversionibus fieri? concretionem aquarum Thales? Pythagoras numeros ire? incorporales formas Plato? individuorum Democritus concursiones? aut illi, qui autumant, nihil posse omnino comprehendendi, an sit verum, quod dicunt, sciunt? aut ipsum, quod definiunt, veritatis esse intelligunt pronuntiatum? Sed quid hæc omnia ad nos? Multum utique*

utique pertinent, nam illa pseudo-regula: Artifici in sua arte credendum est, & in toto mundo Christiano regnat. Loco *Thaletis, Heracliti* &c. substitue Thomam, Scotum, Cartesium, Gassendum, &c. vel Athanasium, Augustinum, Calvinum, Bezam, Melanthonem, Lutherum, Jacobum Andreæ &c. & mutatis reliquis mutandis firmiter puta Athenagoram nostræ stultitiæ ista scripsisse, & verbis sequentibus singulos sectatores, persequentes aut hæretificantes eos, qui dissentiunt, increpasse: *Cum igitur comperti nihil habeatis & cogniti, omniaque illa, quæ scribitis, & librorum comprehenditis millibus credulitate asseveretis duce, quænam hæc est judicatio tam injusta, ut nostram derideatis (calumniemini) fidem, quam vos habere conspiciatis nostra incredulitate communem. Sed sapientibus vos Viris, omnibusque instructis disciplinarum generibus creditis? nempe illis qui nihil sciscunt, nec pronunciant unum: qui pro suis sententiis bella cum adversantibus conserunt, & pervicacia semper digladiantur hostili: qui dum alter alterius labefaciunt, destruant, convelluntque decreta, cuncta incerta fecerunt, nec posse aliquid sciri ex ipsa dissensione monstrarunt.* En vivis coloribus depictum statum fidei nostræ Philosophicæ, irrationalis illius, Pythagoricæ, carbonariæ & ex regula illa deductæ: artifici in sua arte credendum est: quæ & diligentissime inculcatur in tota præfatione Formulæ concordiæ.

§. 56. Sed nec in quæstionibus facti sive pure historicis, *An obtineat* sive judicialibus assertio de fide artificis tribuenda, habenda *in quæstionibus facti?* erit pro regula. Nam initio hæc regula alia regula opus habebit, ex qua dijudicetur, utrum hic, qui testimonium de arte dicit, sit artifex. Multi Doctores sunt, pauci docti. Multi in vita civili pro artificibus habentur & magistris, qui in arte tamen vix sunt tyrones. Deinde esto: Hic est genuinus artifex, bene intelligit, de quibus testatur, quæstio est, utrum velit vere testari? Cur vero nollet? quia interesse habet. Taxat artifex rem artificialem. Testatur officialis de re coram se gesta. Carius taxabit artifex, si putat, quæren-
tem

tem similem rem ab ipso emere velle, vilius, si credit rem vendi debere. Testabitur officialis, prout expediet conservandæ suæ autoritati, aut consequendo dono promisso. Væ ergo summo judici regulam in fide juridica sibi præscribenti: Artifici in sua arte credendum esse. Væ ipsi, si credat Bartolo apud Dn. Eisenhart. de fide historica cap. 10. §. 8. putanti, *Artificum dicta non adhiberi ad testificandum proprie, sed ad judicandum secundum peritiam artis.* Pretia rerum, gesta coram quocunque officiali, attestata de proprietate v. g. ædium, de agrimensione &c. res facti sunt, & verum adeo testimonium artificum. Imo si non esset, sed judicium Philosophicum forte in mente habuit Bartholus, non attendere deberet judex ejusmodi attestata der dicta §. præced. Et falsum adeo erit dictatum doctorum indiscrete spectatum ap. eund. Dn. Eisenhart. d. l. §. 9. *plenam fidem facere scripturam officialis & personæ publicæ authentico sigillo munitam, si doceri non possit, sigillum esse adulterinum &c.* Nam fidem quidem faciet sigillum, quod officialis ista scripserit. Utrum vera scripserit, sigillum nunquam probabit, quamvis ex illa falsa opinione Doctorum forte provenerit commune proverbium nostratum: ja wenn ein Brieff und Siegel darbey stünde.

Judici inferiori in plerisque libertatem judicandi de fide in Jure Romano relinquere.

§. 57. Haftenus de principe. Judicem inferiorem quod attinet, in plerisque libertas eidem relinquenda, ut regulis certis fidei adstrictus non sit. Sed nonne reclamant praxis? Nonne reclamant tot integra volumina Mascardi de probationibus? Non reclamant allegationes quotidianæ advocatorum in positionibus? Non reclamant denique omnes pene judices, regulas istas, ut capistra sequentes? Si ita, modo non reclamet ratio, & rationem hac parte secutum Jus Justinianum, quod utinam a nobis hac parte in observantiam esset introductum. Ergo age terreamus turbam pragmaticorum nube legum. Ita quidem est, & Modestinus & Callistratus l. 2. & 3. pr. ff. de testibus dicunt, *examinandam esse in testimoniis dignitatem, fidem, morem, gravitatem, divitias, inimicitiam*

citiam &c. addit etiam Modestinus, *testes adversus fidem suam testationis vacillantes, audiendos non esse; & Callistrates, si careat suspitione testimonium vel propter personas vel propter causam, admittendum esse; in eo tamen decepti sunt pragmatici, quod putarunt, Jctos hic voluisse regulas de fide judicum præscribere, cum sint saltem admonitiones & observationes de cavendo seu cautela. Non observarunt pragmatici, aut observare noluerunt, quæ Callistratus statim d. l. 3. §. 1. 2. & 4. ex rescriptis imperatoris Hadriani notavit; judicem magis scire posse (quam ut regulæ ei a principe præscribantur) quando fides habenda sit testibus, qui & cujus dignitatis & cujus aestimationis sint; & qui simpliciter visi sint dicere, utrum unum eundemque meditatam sermonem attulerint, an ad interrogata ex tempore verisimilia responderint. Item: quæ argumenta ad quem modum probanda cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri posse: sicut non semper, ita sæpe sine publicis monumentis cujusque rei veritatem deprehendi; alias numerum testium; alias dignitatem & auctoritatem, alias velut conscientem famam confirmare rei, de qua quæritur, fidem; Ergo judicem non ad unam probationis speciem (per regulas) alligari debere, sed ex sententia animi sui ipsum aestimare oportere, quid aut credat, aut parum probatum esse opinetur. Notat & Arcadius Jctus l. 1. §. 2. ff. eod. constitutionibus Principum arbitrio judicis esse relictum, ut eum tantum numerum testium evocari paterentur, quem necessarium esse putaverint, ne effrenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo protrahatur. Notat Papinianus l. 13. eod. calumnie damnatos etsi legibus non sint intestabiles, tamen id quod legibus omissum sit, non omittendum esse religione judicantium, ad quorum officium spectet, ejus quoque testimonii fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Notat Ulpianus l. 1. §. 22. 24. 25. Quæstioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam. Etenim rem esse fragilem & periculosam. Nam plerosque patientia sive duritia tormentorum ita tormenta contemnere, ut exprimi eis veritas nullo*

nullo modo possit: alios tanta esse impatientia, ut in quovis mentiri, quam pati tormenta velint. Præterea inimicorum quæstioni fidem haberi non debere, quia facile mentiantur, nec tamen sub prætextu inimicitiarum detrahendam esse fidem quæstioni. Adeoque causa cognita (i. e. probe secundum circumstantias considerata judici pro libero ejus arbitrio) fidem habendam, aut non habendam esse. Et exinde infert §. 26. d. l. 1. fidem etiam quandoque latronibus in eos, qui eos tradiderunt, habendam esse. Conf. l. 8. l. 9. pr. l. 10. §. 5. eod. Admittebatur etiam olim ex arbitrio judicis unus testis arg. l. 12. ff. de testibus l. 9. §. 1. C. eod.

Quod ulterius ex Cicerone illustratur.

§. 58. Quamvis vero una cum auctoritate juris simul & rationes hinc inde in ipsis legibus fuerint allatæ, cur nec populus Romanus, nec Imperatores putaverint Judici de modo fidei habendæ regulas præscribi debere, & idem vel maxime ex deductis cap. 1. appareat, non tamen possum omittere, quæ eam in rem graviter Cicero differit in Orat. pro. M. Fonteio. Si hoc judices præscriptum lege aut officio putatis, testibus credere, nihil est, cur alius alio judice melior aut sapientior existimetur. Unum est enim & simplex aurium judicium, & promiscue & communiter stultis ac sapientibus ab natura datum. Quid est igitur, ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus auditor & credulus ab religioso & sapienti judice? nimirum illud, in quo ea quæ dicantur a testibus conjectura & cogitatione traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. Et paulo post; Fuit iudicibus divinum ac singulare consilium, qui se non solum de re, sed etiam de accusatore, de teste judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna ac tempore allatum, quid prætio corruptum, quid spe aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitis profectum videretur. Quæ si judex non amplectitur omnia consilio: non animo ac mente circum-

cumspiciet: si, ut quidque ex illo loco diceretur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit, id quod dixi antea, non surdum judicem huic muneri atque officio præesse. Nihil erit, quamobrem ille nescio quis sapiens homo ac multarum rerum peritus ad res judicandas requiratur. Erat adeo tum temporis argumentorum artificialium seu colorum usus maximus, & certe longe major ac hodie, ubi iudex dictis testium fere uti glebæ adscriptus hæret, quod non solum Demosthenis, Ciceronis aliorumque Rhetorum orationes, sed & Senecæ & Quintiliani declamationes, atque ejusdem Quintiliani institutiones oratoriæ tantum non ubique loquuntur. Quare & in ead. oratione pro Fontejo Cicero urget, adversarium simpliciter testibus Fontejo inimicis inniti, nihil ei in duabus actionibus objectum esse, quo significari vestigium libidinis, petulantiae, crudelitatis audaciæ possit, non modo nullum facinus ejus fuisse prolatum, sed ne dictum quidem aliquod adversarios reprehendisse.

§. 59. Quamvis vero ex legibus Romanis modo allatis *Libertas* appareat, adhuc Imperatorum Ethnicorum tempore iudicis *dicis* laxior, officium circa fidem probationum satis laxam fuisse, nullum tempore tamen est dubium, quin idem tempore Reip. liberæ adhuc Reip. libera laxius fuerit. Refert Gellius *Noct. Att. lib. 14. cap. 2.* ex M. quam sub Catone, ita esse a majoribus observatum, ut si quod inter duos Imperatori-
actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri posset, tum bus: Iudex apud judicem, qui de ea recognosceret, uter ex his vir melior in re dubia esse, quæreretur. Unde Cato intulit, si reus esset homo su-
spectæ fidei, etiam actore non probante reum debere con-
demnari. Sed Gellius tamen, Favorino licet suadente, ut poterat, simile quid tentaret in causa simili, sub Imperatoribus facere noluit. *vid. l. 10. ff. & C. de testibus.* Juravit tamen sibi non liquere, ne scilicet reum absolveret, & actorem sic calumniæ damnaret. Hinc patet, licuisse iudici etiam sub Im-
L pera-

peratoribus sub juramento abstinere a dictione sententiæ definitivæ, quem morem ex Cicerone & Valerio Maximo, latius probat Phil. Caroli in *animadvers. ad d. l. Gelli*, ejusque fragmentum adhuc extat in *l. 36. ff. de re judic.*

*Restrictio fidei
dei judicia-
lis, ut qui-
dam testes fi-
dem non fa-
cerent.*

§. 60. Non tamen omnino libera judicis potestas, sed quibusdam regulis adstricta erat, non tam quando fides habenda esset, quam quibus non esset. Non admittebantur enim nec interrogabantur, quibus interdicebatur testimonium *l. 1. §. 1. de testibus*, scil. impuberes, judicio publico damnati, qui in vinculis custodiaque publica sunt, qui se locaverit, ut ad bestias pugnaret, quæ palam quæstum fecit, qui pecuniam accepit de testimonio dicendo vel non dicendo, quique testimonium jam in eundem reum dixerat, item testes accusatori domestici &c. *l. 3. §. 5. l. 15. l. 23. ff. de testibus l. 1. §. 3. ff. de quæst.* (Nam quod nemo testis esse possit in propria causa, *d. l. 10. ff. & C. de testibus* magis ex natura judicialis negotii est, quam ex dispositione legis civilis.) In his ergo differt fides juridica ab historica. In hac enim testes tales non semper & ubique rejiciuntur, sed ex aliis causis cognoscitur, utrum verisimilia dixerint nec ne. Præprimis cum & testes ejusmodi quandoque in judiciis admitterentur, & ea cautio tum judicibus præscriberetur. *l. 1. C. de quæstionibus.*

*Ulterior restrictio, ne
uni testi, ne-
ve testibus in-
juratis cre-
datur.*

§. 61. Sub imperatoribus Christianis illud videtur originem sumsisse, ut testibus non juratis non crederetur. Nam Constantinus M. primus id constituisse legitur, *l. 9. pr. C. de testibus*. Eadem lege §. 1. etiam primus constituisse videtur, ut uni testi non crederetur, quamvis id displiceat Jacobo Gottofredo ad *l. 3. Cod. Theod. de fide test. & instr.* sed absque sufficientibus rationibus. Videtur & de primo dubitare, & malle, ut Constantinus dicatur id saltem primus jussisse, ut
testes

testes ante testimonia jurent. Mihi vero videtur constituisse utrumque. Etsi enim Cicero *pro Fontejo* & *passim* juramenti testium, & formulæ jurandi, (*conf. Hottom. ad d. orat. pro Frotejo p. m. 474.*) mentionem faciat, tamen istud juramentum testium olim magis consuetudinis quam necessitatis, & forte solum in causis criminalibus fuisse videtur, quia iudices id remittere poterant *Vid. Valer. Max. l. 2. c. ult. exempl. ult. ibique Thys. in notis.* Ex quo loco Valerii etiam illud patet, olim testes post dicta testimonia juramenta præstitisse. *Conf. Cicer. lib. 1. ad Attic. Epist. 16.* Forte huc pertinet etiam, quod Cicero *in orat. pro Fontejo* meminit, *L. Crassi tantam fuisse auctoritatem, ut ejus sermo etiam testimonii auctoritatem habuerit.* Sed nec lege divina unquam constitutum legimus, ut testes jurent. *vid. Deut. XLIX. v. 15. & seq. & Histor. Sufanne.* Scilicet arcebat Judæos a falso testimonio etiam injurato gravis pœna in falsos testes statuta *vid. Deut. XLIX. v. 19. 20.* Romanos vero, quod legibus XII. Tabb. cavetur, ut falsus testis de saxo Tarpejo deiceretur. *vid. Rittersh. ad LL. XII. Tabb. class. 2. cap. 6. p. 50.* Gravissime Gellius *Noct. Attic. l. 20. c. 1.* *An putas Phavorine, si non illa etiam legis XII. Tabb. de testimoniis falsis pœna obsolevisset, & si nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpejo deiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus?* Hæc omnia vero, in quibus fides juridica a fide historica iterum differt, si quis ad fidem historicam applicare & ibi testes minimum duos juratos postulare vellet, annon ineptiret?

§. 62. Et hæc quidem jure Romano. At Jure Canonico, quod totum in praxin deductum est, quodque moribus *dei* *Judicia* Germaniæ magis observari, quam Jus Romanum, ex rationibus infinitis, hic tamen non expediendis persuasi sumus, *Canonicum*, aliæ adhuc differentiæ inter fidem historicam & juridicam in-

troductæ sunt. Etsi enim & hic non omne arbitrium judici fuerit ademptum, *vid. Lancelot. Instit. Jur. Canon. lib. 3. tit. 14. §. 8. 25. & ult.* attamen non solum inhabilitas testium latius fuit extensa, v. g. ut nullus infidelis, nec Judæus, nec paganus, nec hæreticus contra Christianum deponens admittatur, *Lancelot. d. l. §. 15. ibique Zieglerus*, sed & regula Juris civilis de uno teste non admittendo limitationem recepit, ut pro diversitate circumstantiarum modo juramentum suppletorium, modo purgatorium adhibeatur, & ita tres probationum species Juri Romano incognitæ, plena, semiplena, & minus semiplenæ, in forum illatæ sunt. *Lancelot. d. t. §. 33. 34. 35. 36. & Lib. 4. tit. 2.* quæ quamvis analogiam quandam habeant cum tribus verisimilitudinis gradibus cap. 1. expositis, cum illis tamen nequaquam sunt confundendæ. Neque enim in fide historica non judiciali locum habet ullum juramentum sive suppletorium, sive purgatorium &c.

Item per constitutionem Criminalem. Navi in jurispr. Germanicam introducti.

§. 63. Cum vero eodem Jure Canonico & processus Inquisitorius introduceretur, quem regulariter etiam ignorabat Jus Romanum de tortura vero & indiciis tam inquisitionis quam tortura parum disponderet, multæ novæ regulæ non solum negativæ, quando judex non credere sed & affirmativæ, quando judex fidem habere debeat, de fama, de corpore delicti, aliæque tam generales, quam speciales, tam quoad fundandam inquisitionem, quam quoad torturam & sententiam judici sunt præscriptæ, ad quas Judex fere est adstrictus. Etsi enim jubeatur subinde in rebus dubiis a prudentibus h. e. Collegiis Juratorum informationem petere, hoc ipsum tamen suspectum indicium est, quod imprudentes permittantur esse judices, & ipsa quoque Collegia juridica fere sunt alligata regulis in ipsa Constitutione præscriptis; certe illud v. g. miserum est, quod cogantur in causa vitam hominis respiciente testimoniis, non ipsis testibus

bus credere, quod absonum esse & ratio & grave dictum Hadriani supra recensitum probant. Et quis omnes naves, quos Jurisprudencia nostra per multiplicationem regularum de fide habenda nacta est, recensere vellet? Requirit ea res integrum Volumen, & a scopo nostro plane aliena est. Id tamen in summa certum, Jurisprudenciam Germanicam, etsi nomine Christianam, hac parte prudentia loge vinci a Jurisprudencia Romana, etsi Ethnica,

§. 64. Uti vero hoc ipso simul fontes vides, cur Pragma. *Regulis practici ad naves illos curandos, tot regulas de fide judiciali, gmaticorum tot volumina conscribillerint, & infausto hoc remedio de fide judiciali non illu-* tanquam oleo ignem extinguere volentes, morbum gravio- *rem reddiderint; ita jam facile colligere poteris ex haftenus stratur in-* narratis differentias fidei judicialis, a fide historica stricte *tellectus Ju-* dicta, & causas simul cognosces, cur in fide historica regulae *dicis. Cause* nulla determinatae sint, in fide autem judiciali talis determi- *determina-* natio in pluribus facta fuerit. Scilicet quaedam determina- *tarum regu-* tio facta fuit ob naturam judiciorum, ut illa quod non ad- *larum in fide* mittendum sit testimonium in causa propria, quia judex *judiciali.* neutri parti debet favere, & quia in dubio & contractione duarum partium probatio aliunde quam ex assertione partium desumenda est. Quaedam facta fuit in poenam delinquentium, ut nota infamiae coerceantur illi, qui sic sunt intestabiles. Quaedam facta fuit ad imitationem juris Mo- saici, ut illa quae jubet, uni testi non credi. Quaedam facta fuit in favorem Cleri, ut ille occasionem nancisceretur se immiscendi negotiis secularibus, ut illae fere omnes, quae de juramentis testium, suppletorio item & purgatorio juramento disponunt, praepriis dum ex falsa philosophiae principiis simul credulitas introducta est, quasi juramentum sit species cultus religiosi, & quasi in clausula juratoria aliquid Deo promitteretur. Quaedam facta fuit ex bona quidem inten-

intentione, sed quæ jam nævum insignem judicium prudentia politica destitutorum supponit, & quæ tamen malo non prodest, sed potius illud auget, quales sunt pleræquæ regulæ in processu inquisitorio per constitutionem criminalem præscriptæ, ac a pragmaticis in integris voluminibus traditæ. Possent etiam in universum (ratione scilicet intentionis) duæ rationes afferri, quæ differentiam inter fidem judicialem & historicam stricte dictam magis illustrarent. Scilicet in fide historica cuilibet relinquitur liberum judicium credendi quod velit, & etiam judicium suum suspendendi. Et in fide judiciali, hodie certe, judices, qui ipsi pronunciant & collegia juridica determinare debent sententiam definitivam, nec amplius ipsis licitum est, respondere ut olim, sibi non liquere. Quoniam vero ulterius simul interesse vertitur omnium civium, in causis, ubi publica utilitas & ex altera parte vita hominis aut magna pars bonorum in periculo versatur, non putarunt Legislatores permittendum esse iudicibus, præprimis prudentia philosophica & politica destitutis, ut decisionem negotii æquitati eorum cerebrinæ relinquerent, nullis regulis adstrictæ. Quæ omnia rursus non timenda sunt in fide historica, quale judicium lectores de homine aliquo forment. Præprimis cum & in vita civili & sociali intuitu forte amicitie formandæ non tam spectare debeamus, qualis quis antea fuerit, (cujus inquisitio a fide historica dependet,) sed qualis jam sit, & sapissime quis fidem de actionibus præteritis ejus præconceptam refutare possit vita præsentis proba. Hinc in fide juridica plures adduntur cautiones juramentorum, indiciorum, corporis delicti &c. quibus omnibus ob dicta non opus habet fides historica. Nec etiam historicus aut lector ob deficientem auctoritatem judicialem eas adhibere posset.

Sape contrariam esse fi-

§. 65. Nova autem exinde oritur differentia quod effectum inter fidem judicialem & historicam, quod sæpe in uno

uno eodemque facto discrepet fides juridica a fide historica, *dem histori-*
 non solum si opinionem judicis & reliqui populi diversam *cam fidei ju-*
 spectes, sed & in iudice ipso diversam ejus considerationem *ridica,*
 secernas. Aliter enim credere potest vel debet, ut iudex,
 aliter ut homo ratione sua præditus. Ita v. g. quoad pri-
 us Cicero *in orat. pro Fonteio*, publice coram populo asserere
 ausus est: *Publium Rutilium quidem damnatum esse a iudici-*
bus, Ciceroni tamen eum videri inter viros optimos & inno-
centissimos esse numerandum. Ita quoad posterius sæpe acci-
 dit, ut iudex tanquam iudex & fide juridica cogatur absol-
 vere reum, qui iuramento se purgavit cum tamen gravissi-
 mæ rationes adsint, fide historica habendi hunc reum pro
 vere nocente &c.

§. 66. Quodsi quis dicta hætenus accuratius mente *Errores ex*
 perpendat, patebit, sæpius ex confusione hucusque commu- *confusione*
 ni fidei juridicæ cum historica & ex nimia fiducia regula- *utriusque fi-*
 rum juridicarum hætenus multam occasionem datam esse, *dei a iudici-*
 ut tum iudices, tum historici ipsi insignes errores committe- *bus sæpe com-*
 re sint soliti. Ita sæpe accidit, ut in collegiis iudicis vel *missi.*
 alias etiam contra leges ex æquitate aliqua cerebrina, quasi
 sermo esset de fide historica, sub prætextu, quod lex præ-
 scripta sit injusta, vel ad fidem iudici faciendam insufficiens
 pronunciatur. Alii contra iudices itricte nimis legum ver-
 bis & cortici adhærent, non reputantes, quod iudex præter
 regulas determinatas debeat instructus esse prudentia fidei
 historicæ, quia sæpissime in iudicii ejusmodi casus occur-
 runt, qui regulis judicialibus non sunt determinatæ. Ma-
 xime autem ea prudentia opus foret in causis criminalibus,
 ubi nimis frequens ignorantia iudicum regulis iudicis in
 toto processu, & vel maxime in formandis articulis & sen-
 tentiis irrationabiliter inhærentium, in causa est, aut occasio-
 nem dat, ut condemnetur innocens, & absolvatur nocens &c.

*Item & ab
historicis.*

§. 67. Similiter dum Historici de fide historica inter se disceptant, sapissime absque iudicio & impertinenter allegant regulas ad fidem juridicam pertinentes, v. g. historico de se ipso quid narranti, non esse credendum, tanquam testi in propria causa, perjuro homini nihil credendum, non credi testi iniurato, non adesse duos testes omni exceptione majores, &c. Ita si quis v. g. Hutteri Concordiam concordem legat, in singulis fere paginis ejusmodi insignes errores deprehendet. Conf. & refutationem historiarum Peucerianarum apud Dedekennum &c. Sed hæc omnia distinctius ostendere aliorum curæ relinquimus. Nobis sufficiat fontes & origines tam frequentium & communium errorum perspicue & distincte indicasse.

*Item & ab
historicis.*

§. 67. Similiter dum Historici de fide historica inter se disceptant, sapissime absque iudicio & impertinenter allegant regulas ad fidem juridicam pertinentes, v. g. historico de se ipso quid narranti, non esse credendum, tanquam testi in propria causa, perjuro homini nihil credendum, non credi testi iniurato, non adesse duos testes omni exceptione majores, &c. Ita si quis v. g. Hutteri Concordiam concordem legat, in singulis fere paginis ejusmodi insignes errores deprehendet. Conf. & refutationem historię Peucerianę apud Dedekennum &c. Sed hæc omnia distinctius ostendere aliorum curę relinquimus. Nobis sufficiat fontes & origines tam frequentium & communium errorum perspicue & distincte indicare.

Thomasius, Christian,

Dissertatio de fide iuridica

Hala 1699

4 Diss. 5190#Beibd.3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11048860-6

VD17 1:007227Q